Masarykova Univerzita
Právnická fakulta
Katedra medzinárodného a európskeho práva

Medzinárodné adopcie podľa Haagskeho dohovoru o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne s použitím uvedenej literatúry a zdrojov informácií.

V Brne, dňa 14.3.2006 .....

Poďakovanie

Moja vďaka patrí Nikole Dudovej z organizácie Family for you a Mgr. Petrovi Sedlákovi za cenné informácie z praxe a v neposlednom rade vedúcemu diplomovej práce JUDr. Zdeňkovi Kapitánovi za jeho cenné rady pre tvorbu práce ako i celkovú ochotu a aktívny prístup.

Obsah

Úvod **5**

Zoznam skratiek **6**

I. Právny vývoj **7**

1. Dohovory a deklarácie pred rokom 1989 ..... *7*

2. Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989 ..... *8*

3. Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení *9*

II. Haagsky Dohovor **11**

1. Východiská pre interpretáciu a cieľ Dohovoru *11*

1.1 Východiská 11

1.2 Cieľ 12

2. Predpoklady aplikácie Dohovoru *13*

2.1 Vecný rozsah 13

2.2 Osobný rozsah 14

2.3 Pojem „medzinárodného osvojenia“ podľa Dohovoru a osvojenie s medzinárodným prvkom všeobecne 15

3. Inštitucionálne zabezpečenie *15*

3.1. Podľa Dohovoru 15

3.2. V ČR 17

4. Proces sprostredkovania *17*

5. Konanie o osvojení *22*

5.1 Rozhodnutie o osvojení v prijímajúcom štáte (ČR) 22

5.1.1 Právomoc a príslušnosť 22

5.1.2 Rozhodné právo 23

5.2 Rozhodnutie v štáte pôvodu – Uznanie a jeho účinky v štáte prijímajúcom (všeobecne) 25

III. Niektoré vybrané otázky **27**

1. Princíp subsidiarity *27*

1.1 Zakotvenie v Dohovore a realizácia v praxi 27

1.2 Zabezpečenie princípu subsidiarity v ČR 29

2. Základné podmienky medzinárodných osvojení *30*
2.1 Povinnosti štátu pôvodu týkajúce sa dieťaťa 30
2.1.1 Osvojiteľnosť dieťaťa 30
2.1.2 Zohľadnenie princípu subsidiarity a najlepšieho záujmu dieťaťa .. 31
2.1.3 Zohľadnenie názoru dieťaťa 32
2.1.4 Náležité súhlasné vyjadrenia 32
2.2 Povinnosti v kompetencii štátu prijímajúceho týkajúce sa potenciálnych osvojiteľov 36
2.2.1 Spôsobilosť a vhodnosť žiadateľov 36
2.2.2 Poskytnutie porady žiadateľom o adopciu 39
2.2.3 Povolenie k vstupu a k trvalému pobytu dieťaťa v prijímajúcom štáte 40
2.3 Ďalšie podmienky osvojenia podľa českého práva 41
2.3.1 Preadopčná starostlivosť 41
2.4 Obchádzanie Dohovoru a zákona 42
3. Uznanie rozhodnutia a jeho účinky *43*
3.1 Uznanie rozhodnutia 43
3.2 Účinky rozhodnutia o osvojení 44
3.3 Premena neúplného osvojenia na úplné 45
3.4 Právne účinky osvojenia podľa českého práva 45
4. Tendencie unifikácie *46*
Záver 48
Resumé 50
Zoznam Prameňov 53

Úvod

Inštitút medzinárodného osvojenia detí, teda osvojenia detí do alebo z cudziny, je v Českej republike inštitútom pomerne mladým. To bol jeden z dôvodov, prečo som sa rozhodla napísať diplomovú prácu práve na túto tému. Prvotným impulzom bola pre mňa činnosť jednej zahraničnej neziskovej organizácie so sídlom vo Viedni, ktorá takéto osvojenia z cudziny pre svojich krajanov sprostredkúva.

Cieľom tejto práce je okrem poskytnutia základného prehľadu o procese sprostredkovania medzinárodného osvojenia prípadným záujemcom o túto problematiku, poukázať najmä na citlivosť témy medzinárodného osvojenia, ktoré môže na jednej strane ponúknuť životnú šancu vyrastať v rodine deťom, o ktoré je menší záujem v rámci národného systému osvojenia, na druhej strane však vzhľadom k veľkému záujmu o osvojenie dieťaťa vo vyspelých krajinách býva často podnetom k únosom, predaju a k obchodovaniu s deťmi.

Práca je zameraná na medzinárodné osvojenia, ktoré sa realizujú medzi zmluvnými štátmi Haagskeho Dohovoru o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení z 29. mája 1993, ktorý ku dnešnému dňu podpísalo 66 štátov a ktorý predstavuje najvýznamnejší medzinárodnoprávny dokument prijatý v tejto oblasti. Cieľom práce je tiež vymedzenie úlohy Dohovoru a jeho vzťah k právnym úpravám osvojenia v jednotlivých štátoch.

Ťažiskom práce je analýza princípu subsidiarity pri medzinárodných osvojeniach, jeho opodstatnenosti, obsahu a možných výnimiek, ďalej analýza základných podmienok týkajúcich sa dieťaťa i osvojiteľov, ktoré podľa Dohovoru musia byť splnené, aby sa osvojenie mohlo uskutočniť vrátane podmienok, ktoré stanoví právo české.

Pri spracovaní práce som postupovala metódou analýzy a syntézy najmä dokumentov publikovaných Haagskou konferenciou medzinárodného práva súkromného ako napr. dôvodovej správy k Dohovoru a následných správ špeciálnej komisie o praxi štátov na základe Dohovoru, ale tiež ďalšej literatúry uvedenej na konci práce.

Zoznam skratiek

Dohovor	Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodných osvojeniach (publikovaný v č.43/2001 Sb. m. s.)
DoPD	Dohovor OSN o právach dieťaťa z roku 1989 (publikovaný v č. 104/1991 Sb.)
ČR	Česká republika
Haagska konferencia	Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného
MA	Medzinárodné adopcie
Ministerstvo	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
o. s. ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
RE	Rada Európy
Úrad	Úrad pre medzinárodne právnu ochranu detí v Brne
ZMPS	Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním
ZoSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálne právnej ochrane detí
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

I. Právny vývoj

Nárast medzinárodných adopcií bolo možné sledovať v Spojených štátoch už v 60-tych a začiatkom 70-tych rokov 20.storočia.[1] Približne v rovnakej dobe sa osvojovanie detí z cudziny rozmohlo i v Európe, najmä v severských štátoch, Nórsku, Švédsku a Dánsku ale i vo Francúzsku, Nemecku, Holandsku, Taliansku a Rakúsku. Osvojované sú najmä deti z rozvojových krajín Ázie, Južnej Ameriky, ale i zo štátov bývalého Sovietskeho zväzu.[2] Z Českej republiky bolo v rokoch 2000 až 2004 osvojených do zahraničia 89 detí a 75 detí bolo umiestnených do starostlivosti budúcich osvojiteľov, pričom najviac detí prijalo Dánsko.[3]

Dôvodmi sú predovšetkým populačná explózia a mimoriadna chudoba spojená s nedostatkom potravín v rozvojových krajinách na jednej strane a rastúca bezdetnosť spojená s nedostatkom detí vhodných na osvojenie vo vyspelých štátoch na strane druhej. Sprostredkovanie osvojenia detí z jedného svetadielu na druhý je veľmi zložitou a finančne nákladnou záležitosťou. Preto sa začali vytvárať organizácie, ktoré sa na túto činnosť špecializovali. Tým sa však zvýšilo nebezpečie komerčného prístupu.[4] S rastúcim počtom adopcií prekračujúcich hranice jedného štátu pribudli i prípady obchodovania s deťmi často spojené s ich únosmi, falšovaním osobných dokladov a podobných machinácií. To bolo dôvodom zákonnej úpravy medzinárodných osvojení najskôr na národnej úrovni, predovšetkým v štátoch, v ktorých žili záujemcovia o osvojenie a pôsobili sprostredkovateľské organizácie a následne i na medzinárodnej úrovni.

1. Dohovory a deklarácie pred rokom 1989

[1] Hayes, P. The ideological attack on transracial adoption in the USA and Britain. International journal of Law and the Family, 1995, nr. 9, p. 1
[2] Novotná, V. O osvojení. Rodinné právo, 1999, č.3, str. 1
[3] Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Statistiky počtu dětí za roky 2000-2004 [citováno 31.12.2004] Dostupné z: http://www.umpod.cz/detiCZ.htm
[4] Novotná, V. O osvojení. Rodinné právo, 1999, č.3, str. 2

Po prvý krát sa osvojením zaoberala Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného ako medzinárodná organizácia v 60-tych rokoch 20. storočia. Výsledkom jej iniciatívy sa stal **Dohovor o príslušnosti orgánov, použiteľnom práve a uznaní rozhodnutí o adopciách z 15.11.1965**. Dohovor sa však nevzťahuje na medzinárodné osvojenia, ale len na prípady, kedy osvojiteľ i osvojenec sú príslušníkmi toho istého zmluvného štátu a majú v ňom svoje obvyklé bydlisko. Pripúšťa tiež veľké množstvo výhrad, ktorými môže byť v podstate veľká časť jeho ustanovení anulovaná. Zmluvnými štátmi sa stali len Rakúsko, Švajčiarsko a Veľká Británia.

Ďalšou medzinárodnou zmluvou riešiacou otázku osvojenia sa stal **Európsky dohovor o osvojení** zo dňa **24.4.1967.** Vznikol na pôde Rady Európy (ďalej len „RE“) a jeho cieľom je zjednotenie hmotného práva členských štátov RE v otázke osvojenia. Dohovor sa však netýka špeciálne medzinárodných adopcií.

Dôležité princípy, podľa ktorých sa má riadiť právo a prax medzinárodných osvojení, boli zhrnuté **3. decembra 1986 v rozhodnutí Valného zhromaždenia OSN o sociálnych a právnych zásadách na ochranu a starostlivosť o deti,** najmä v súvislosti s pestúnskou starostlivosťou a osvojením v národnom a medzinárodnom merítku. Táto deklarácia však nie je medzinárodnoprávne záväzná.

2. Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989

Výslovne upravuje medzinárodné adopcie až medzinárodný **dohovor OSN z 20.11.1989 o právach dieťaťa (ďalej len „DoPD“)**. Tento medzinárodnoprávny dokument univerzálnej povahy rozvíja zásady vyjadrené v Deklarácii Valného zhromaždenia OSN z 3. decembra 1986 a v článkoch 20 a 21 vyjadruje základné princípy, ktoré majú byť pri osvojovaní dodržané.

- **Článok 21** v úvodnej vete stanoví *prednostní význam záujmu dieťaťa pri adopcii*
- Písmeno a) požaduje, aby osvojenie dieťaťa povoľovali len k tomu *kompetentné štátne orgány*. Tie nesú zodpovednosť za to, že osvojeniu konkrétneho dieťaťa nebránia žiadne právne prekážky, ktoré vyplývajú

z rodinnoprávneho vzťahu dieťaťa k svojim rodičom alebo príbuzným a tiež, že súhlasy k osvojeniu vyjadrené príslušnými osobami boli poskytnuté vedome, na základe porady, ktorá môže byť v niektorých prípadoch nutná.

- V písmene b) uznávajú zmluvné štáty, že *medzinárodnú adopciu je možno považovať za jednu z možností náhradnej rodinnej starostlivosti*. Zároveň je tu zakotvený i princíp subsidiarity medzinárodného osvojenia, ktoré sa môže realizovať iba ak dieťa nemôže byť dané do výchovy v zariadení starostlivosti o deti alebo v rodine osvojiteľa, alebo nie je možné starať sa oň iným vhodným spôsobom v krajine pôvodu.
- Písmeno c) stanoví, že dieťaťu osvojenému v inej krajine musí byť zaručená *rovnaká ochrana a rovnaké práva ako v prípade vnútroštátneho osvojenia*.
- Písmeno d) zaväzuje zmluvné štáty, aby činili všetky potrebné *opatrenia* pre zabezpečenie toho, *aby osvojenie v cudzej krajine neviedlo k neoprávnenému zisku zainteresovaných osôb*.
- Písmeno e) vyzýva zmluvné štáty, aby podporovali ciele stanovené v Dohovore v súvislosti s osvojením *uzatváraním dvojstranných alebo mnohostranných dohôd alebo zmlúv*. V rámci týchto zmlúv sa majú štáty snažiť o to, aby umiestnenie dieťaťa do starostlivosti v inej krajine uskutočňovali príslušné orgány.

DoPD stanovuje dôležité štandardy pre oblasť medzinárodných adopcií, nevytvoril však systém spolupráce medzi jednotlivými štátmi. To sa stalo cieľom až Haagskeho dohovoru o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení z roku 1993 (ďalej len „Dohovor“).

3. Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení

Dohovor bol prijatý na 17. zasadaní Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného dňa 29. mája 1993. Tohto zasadania a prací na konečnom znení dohovoru sa zúčastnili zástupcovia 36 členských štátov konferencie a 30 nečlenských štátov z Afriky, Ázie, Východnej Európy a Južnej Ameriky. Zasadania sa tiež

zúčastnili rôzne medzivládne a nevládne medzinárodné organizácie. Dohovor vstúpil v platnosť dňa 1.mája 1995. Česká republika dohovor podpísala dňa 1.12.1999 a po jeho odsúhlasení Parlamentom ČR a následnej ratifikácii prezidentom republiky vstúpila dňa 1.júna 2000 v platnosť.

Dohovor naväzuje na DoPD a svojou existenciou napĺňuje článok 21 písm. e) tohto dohovoru, ktorý zmluvným štátom stanoví podporovať v nutných prípadoch ciele DoPD uzatváraním dvojstranných a mnohostranných dohôd alebo zmlúv a v ich rámci sa usilovať o to, aby umiestnenie dieťaťa do starostlivosti v inej zemi bolo uskutočňované k tomu príslušnými úradmi alebo orgánmi.[5] V skutočnosti Dohovor vylepšuje, posilňuje a zväčšuje široké princípy a normy zakotvené v ÚoPD pridaním hmotne právnych opatrení a postupov. Dohovor stanovuje minimum štandardov, ale nemá za cieľ byť jednotnou právnou úpravou osvojenia. Zatiaľ čo právam dieťaťa je priradené predné hľadisko, Dohovor tiež rešpektuje práva rodiny pôvodu a osvojiteľskej rodiny.[6]

[5] čl. 21 písm. e) DoPD

[6] Hague conference on private international la. Prel. Doc. No 2 of August 2005 – draft Guide to Good Practice under the Hague Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in respect of Intercountry Adoption. Dostupné z: http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=3657&dtid=2 (ďalej len „Draft Guide to Good Practice)

II. Haagsky Dohovor

1. Východiská pre interpretáciu a cieľ Dohovoru

1.1 Východiská

Vlastnému textu Dohovoru predchádza preambula, v ktorej sú zakotvené základné východiská, na ktorých je Dohovor postavený. Tieto majú byť základom jeho interpretácie.[7] Sú to najmä:

- ***právo dieťaťa vyrastať v rodinnom prostredí*** (1. odstavec)
- ***primárne by štáty mali prijímať opatrenia na podporu pôvodnej rodiny*** - nepriame zakotvenie princípu subsidiarity medzinárodného osvojenia (odstavec 2. preambuly)
- ***uznanie medzinárodného osvojenia za jednu z možností náhradnej rodinnej starostlivosti*** v prípade, že pre dieťa nemôže byť nájdená vhodná rodina v štáte jeho pôvodu – priame vyjadrenie princípu subsidiarity (odstavec 3. preambuly)[8]
- ***najlepší záujem, rešpektovanie základných práv dieťaťa a predchádzanie únosom, predaju alebo obchodovaniu s deťmi*** pri uskutočňovaní medzinárodného osvojenia (odstavec 4. preambuly);

  Tu treba podotknúť, že pri sledovaní najlepšieho záujmu dieťaťa pri MA, je nutné tiež zohľadniť i záujmy ostatných zúčastnených osôb ako napr. biologických rodičov alebo budúcich osvojiteľov, ktorých práva musia byť tiež chránené. Záujmu dieťaťa má byť však kladený najväčší význam.[9]
- ***prihliadanie k zásadám vyjadrených v medzinárodných dokumentoch, ktorými sú najmä:***

[7] Hague conference on international private law. Explanatory report. Dostupné z: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.listing&sub=2, Marginal Nr.36 (ďalej len „Explanatory report“)
[8] k tomu viď kapitola III.1.1, str. 26 a násl. a kapitola III.2.1.2, str. 30
[9] Explanatory report, marg. nr. 49

- Dohovor o právach dieťaťa
- Deklarácia OSN o sociálnych a právnych zásadách ochrany a starostlivosti o deti so zvláštnym prihliadnutím k pestúnskej starostlivosti a vnútroštátnym a medzinárodným osvojeniam
- Haagsky dohovor o osvojení z roku 1965
- Európsky dohovor o osvojení z 24. apríla 1967
- Medziamerický dohovor o medzinárodnom práve súkromnom v oblasti osvojení neplnoletých z 24.mája 1984[10]

1.2 Cieľ

Cieľom Haagskej konferencie bolo vytvoriť primeraný právny rámec, aby bol zaručený najlepší záujem dieťaťa pri medzinárodnom osvojení. Cieľom Dohovoru teda je:

a) ***vytvorenie záruk, aby sa medzinárodné osvojenie uskutočňovalo v najlepšom záujme dieťaťa*** a aby boli rešpektované jeho základné práva uznávané medzinárodným právom;
b) *vytvoriť* ***systém spolupráce*** medzi zmluvnými štátmi, ktorý by zaistil rešpektovanie vytvorených záruk a predchádzalo sa tak únosom, predaji a obchodovaniu s deťmi;
c) *zabezpečiť* v zmluvných štátoch ***uznávanie osvojenia*** uskutočneného v súlade s Dohovorom

Ako už bolo vyššie spomenuté, Dohovor si nenárokuje riešiť všetky problémy v súvislosti s medzinárodnými adopciami ako napr. rozhodné právo pre rozhodnutie o adopcii a jeho účinkoch. Upravuje však nepriamo niektoré otázky právomoci tým, že rozdeľuje úlohy medzi prijímajúci štát a štát pôvodu. Systém spolupráce má zaistiť dodržiavanie ochranných ustanovení, prostredníctvom čoho by malo byť zabránené únosom a obchodovaniu s deťmi.

[10] Explanatory report, marg. nr. 57

2. *Predpoklady aplikácie Dohovoru*

2.1 Vecný rozsah

Dohovor sa použije vo všetkých prípadoch, v ktorých sa presúva obvyklé bydlisko dieťaťa za účelom adopcie z jedného zmluvného štátu – „štátu pôvodu“ do druhého zmluvného štátu – „prijímajúceho štátu“.

Pojem ***„obvyklé bydlisko“*** Dohovor nedefinuje. Stanoví len, že osvojované dieťa a budúci osvojitelia musia mať v okamžiku podania žiadosti o adopciu obvyklé bydlisko v dvoch rôznych zmluvných štátoch – v štáte pôvodu a v štáte prijímajúcom.[11] V praxi to bude znamenať, že budúci osvojitelia či dieťa majú na území daného štátu trvalý pobyt, alebo sa tam dlhodobo zdržujú. Pod pojmom „dlhodobo“ treba rozumieť nie krátkodobo ani prechodne, ale dobu, ktorá sa svojou dĺžkou blíži úmyslu zdržiavať sa na tomto území natrvalo.

Štát pôvodu je štátom, ktorého štátnym príslušníkom je osvojované dieťa, alebo na ktorého území má dieťa obvyklé bydlisko v okamžiku podania návrhu na osvojení.[12] Na území tzv. štátu pôvodu žilo dieťa do doby osvojenia, prípadne do doby, kedy bolo umiestnené do tzv. predadopčnej starostlivosti potencionálnych osvojiteľov a v dôsledku toho bolo premiestnené zo štátu svojho pôvodu do prijímajúceho štátu.

Prijímajúci štát je štátom, do ktorého je dieťa umiestnené v dôsledku osvojenia. Je spravidla štátom, ktorého sú osvojitelia, alebo aspoň jeden z nich, štátnymi príslušníkmi. Prípadne sa jedná o štát, ktorého síce osvojitelia nie sú občanmi, ale majú na území tohoto štátu svoje obvyklé bydlisko.

Predpokladmi teda sú:

- *Premiestnenie dieťaťa*
- *Z jedného štátu do druhého – pričom oba sú zmluvnými štátmi Dohovoru*
- *V súvislosti s adopciou*

[11] Explanatory report, marg. nr. 78
[12] čl. 2 ods. 1 Dohovoru

Pre aplikáciu Dohovoru musia byť splnené všetky tri podmienky. Ďalej sa Dohovor aplikuje len pre osvojenia, ktoré vytvárajú medzi rodičmi a deťmi vzťah trvalý.[13] Čo sa však týka rodinnoprávneho vzťahu medzi dieťaťom a jeho biologickými rodičmi, ten môže podľa práva platiaceho v rôznych štátoch zaniknúť buď úplne alebo len čiastočne. Dohovor sa aplikuje v oboch prípadoch.

Rozhodné pre aplikáciu Dohovoru ***nie je***:

- *Štátna príslušnosť dieťaťa či budúcich osvojiteľov*

Je tomu tak okrem iného preto, že štát podľa štátnej príslušnosti by v niektorých prípadoch nemusel byť schopný splniť niektoré záväzky stanovené v Dohovore ako napr. pripraviť správy o dieťati či osvojiteľoch (čl.15,16 Dohovoru). Štáty však môžu v procese sprostredkovania štátnu príslušnosť zohľadniť. [14]

- *Miesto uskutočnenia adopcie*

Dohovor sa použije bez ohľadu na to, či sa adopcia uskutoční v štáte pôvodu alebo v prijímajúcom štáte.

- *Okamžik uskutočnenia adopcie*

Adopcia sa môže uskutočniť buď pred premiestnením dieťaťa do prijímajúceho štátu alebo po premiestnení. [15]

2.2 Osobný rozsah

Článok 3 Dohovoru rieši otázku, pre ktoré deti sa Dohovor použije. Stanoví pritom len hornú vekovú hranicu dieťaťa (18 rokov), pred ktorou musia byť udelené súhlasy k adopcii ústrednými orgánmi štátu pôvodu a prijímajúceho štátu,[16] aby mohol byť Dohovor aplikovaný. Môže však nastať situácia, že súhlasy ústredných orgánov budú udelené pred dovŕšením 18 roku, ale adopcia sa uskutoční až po dosiahnutí tohto veku. To aplikáciu Dohovoru nevylučuje.[17]

Podľa článku 2 môžu adoptovať dieťa buď manželia alebo jedna osoba. Spoločne adoptovať teda nemôže pár žijúci v spoločnej domácnosti. Otázku, či môže

[13] čl.2 odst.2 Dohovoru
[14] Explanatory report, marg. nr. 71
[15] zrov. čl. 2 odst.1 Dohovoru
[16] k potrebným súhlasom viď kapitola II.4., str. 18
[17] Explanatory report, marg. nr. 99

adoptovať osoba s homosexuálnou orientáciou Dohovor nerieši a bude preto záležať na právnej úprave jednotlivých štátov. [18]

2.3 Pojem „medzinárodného osvojenia“ podľa Dohovoru a osvojenie s medzinárodným prvkom všeobecne

Pojem MO podľa Dohovoru je treba rozlišovať od pojmu osvojenia s medzinárodným prvkom. Osvojenie s medzinárodným prvkom je pojmom širším než je pojem MO a dá sa všeobecne vymedziť ako súkromnoprávny vzťah, ktorý v niektorom svojom prvku má vzťah k zahraničiu, čím presahuje svojim významom územie jedného štátu. Týmto medzinárodným prvkom bude v prípade osvojenia spravidla odlišná štátna príslušnosť osvojovaného dieťaťa a osvojiteľa. Pod túto definíciu možno podradiť i MO podľa Dohovoru. Avšak pre kvalifikovanie osvojenia ako MO podľa Dohovoru nie je rozhodná štátna príslušnosť ale to, že osvojitelia a dieťa majú obvyklé bydlisko v dvoch rôznych štátoch a dieťa je, bude alebo bolo premiestnené na územie obvyklého bydliska budúcich osvojiteľov za účelom osvojenia. O MO teda nepôjde v prípade, že budúci osvojitelia a dieťa majú síce odlišnú štátnu príslušnosť, ale žijú v tom istom štáte. [19]

3. Inštitucionálne zabezpečenie

3.1. Podľa Dohovoru

Dôležitým nástrojom Dohovoru je povinnosť zmluvných štátov určiť ***ústredný orgán*** pre výkon povinností stanovených Dohovorom týmto orgánom.[20] Určením ústredného orgánu v každom zmluvnom štáte má byť umožnená spolupráca medzi týmito štátmi ako i zabezpečenie správneho aplikovania Dohovoru vo vnútroštátnej sfére.

[18] Explanatory report, marg. nr. 82
[19] Bližšie viď Kožená, I. Podmínky mezinárodního osvojení. Diplomová práce. Masarykova univerzita, 2005, str. 65 a násl.
[20] čl.6 ods. 1 Dohovoru

Dohovor nevyžaduje koncentráciu všetkých právomocí v jednom centrálnom orgáne a ponecháva na štátoch, či umožnia prenesenie právomocí uložených ústrednému orgánu na iné orgány alebo nie.[21] Niektoré úlohy môžu byť bezprostredne plnené len ústredným orgánom (napr. spolupráca medzi ústrednými orgánmi, poskytovanie informácií o práve svojho štátu)[22] a iné môžu byť prenesené.[23]

Možnosť prenesenia právomocí je však obmedzená, keďže niektoré úlohy môžu byť plnené výhradne buď priamo ústredným orgánom[24] alebo prostredníctvom ***iných štátnych orgánov,*** [25] pričom povinnosti stanovené v čl. 9 Dohovoru môžu byť tiež vykonávané prostredníctvom riadne ***poverených organizácií*** (napr. zhromažďovanie, výmena informácií o dieťati a budúcich osvojiteľoch, poradenstvo vo veciach osvojenia a postadopčnej starostlivosti).

Určité funkcie ústredného orgánu môžu dokonca vykonávať i ***organizácie alebo osoby bez poverenia*** za predpokladu, že príslušný štát učiní takéto prehlásenie depozitárovi Dohovoru, ktorým je ministerstvo zahraničných vecí Holandského kráľovstva. Tieto organizácie alebo osoby podliehajú dohľadu príslušných orgánov a musia rovnako ako poverené organizácie splňovať podmienky bezúhonnosti, odbornej spôsobilosti, skúseností a zodpovednosti voči štátu, morálnej spôsobilosti a vzdelania alebo skúseností v oblasti MA.[26] Na rozdiel od poverených organizácií nemusia však sledovať len neziskové ciele. Vzhľadom k tomu, že činnosť takýchto súkromných komerčných agentúr je chúlostivou záležitosťou, ku ktorej zaujímajú zmluvné štáty protichodné postoje, má každý štát tiež možnosť prehlásením depozitárovi Dohovoru odmietnuť spoluprácu s týmito agentúrami, pokiaľ ide o osvojenie detí s obvyklým bydliskom na ich území.[27]

V súvislosti s orgánmi a osobami činnými v adopčnom procese je treba zmieniť sa o článku 32 Dohovoru, ktorý stanoví:

1. *Nikto nesmie mať nepatričný finančný alebo iný zisk z činnosti týkajúcej sa medzinárodných osvojení.*

[21] Explanatory report , marg. Nr. 193
[22] čl. 7 Dohovoru
[23] čl. 8 a 9 Dohovoru
[24] čl.7 Dohovoru
[25] čl. 8 Dohovoru
[26] čl. 22 odst.2 Dohovoru
[27] čl. 22 odst.4 Dohovoru

2. *Požadované alebo platené môžu byť len náklady a výlohy, vrátane odôvodnených odmien osobám činným pri osvojení.*
3. *Riaditelia, úradníci a zamestnanci orgánov činných pri osvojení nesmú brať odmenu, ktorá je neodôvodnene vysoká vzhľadom k poskytnutým službám*

Článok 33 potom kladie príslušným orgánom, ktoré zistia, že niektoré ustanovenie Dohovoru nebolo dodržané alebo existuje vážne riziko, že nebude dodržané, povinnosť okamžite informovať ústredný orgán svojho štátu. Ten nesie zodpovednosť za to, že budú podniknuté potrebné opatrenia.

3.2. V ČR

Ústredným orgánom v ČR, ktorý bol určený k výkonu práv a povinností uložených štátu Dohovorom, je Úrad pre medzinárodne právnu ochranu detí so sídlom v Brne (ďalej len „Úrad“). Bol zriadený na základe zákona č. 359/1999 Sb. o sociálne právnej ochrane detí (ďalej len „ZoSPOD“) a podľa tohto je ako jediný oprávnený sprostredkovávať osvojenie detí z ČR do cudziny alebo detí z cudziny do ČR.[28]

4. Proces sprostredkovania

Proces sprostredkovania MA je v Dohovore upravený v kapitole štvrtej článkoch 14 až 21. Reč je pritom stále o kompetenciách centrálnych orgánov zmluvných štátov s tým, že niektoré úlohy týchto orgánov môžu tiež vykonávať iné štátne orgány, poverené organizácie a sčasti tiež iné organizácie či osoby.

Spolupráca príslušných orgánov štátu pôvodu a prijímajúceho štátu v konkrétnom prípade osvojenia prebieha (približne) nasledovne:

[28] porovnaj § 20 ods. 2 ZoSPOD

a) Žiadosť o osvojenie a overenie vhodnosti a spôsobilosti žiadateľov

Záujemcovia o osvojenie podajú žiadosť na príslušnom mieste v prijímajúcom štáte, tzn. v štáte ich obvyklého bydliska.[29] Príslušný orgán prijímajúceho štátu poskytne žiadateľom poradu a overí ich vhodnosť a spôsobilosť stať sa osvojiteľmi.

b) Správa o žiadateľoch

Po overení vhodnosti a spôsobilosti žiadateľov stať sa osvojiteľmi pripraví ústredný orgán správu o žiadateľoch, ktorá má obsahovať okrem informácií o totožnosti, spôsobilosti a vhodnosti žiadateľov, tiež popis pomerov v ktorých žijú, rodinných pomerov, zdravotného stavu, sociálneho prostredia ako aj dôvody pre osvojenie, informáciu o schopnosti žiadateľov osvojiť dieťa z cudziny a charakteristiku detí, o ktoré by sa vedeli kvalifikovane postarať (napr. vek, vierovyznanie).[30]

c) Prijatie žiadosti v štáte pôvodu

Žiadosť o osvojenie spolu so správou o žiadateľoch a ďalšími dokumentmi, ktorých predloženie požaduje štát pôvodu, zašle ústredný orgán prijímajúceho štátu príslušnému orgánu štátu pôvodu,[31] teda štátu, z ktorého chcú žiadatelia adoptovať dieťa. Podanie žiadosti budúcimi osvojiteľmi priamo orgánu štátu pôvodu je podľa Dohovoru neprípustné.

d) Návrh konkrétneho dieťaťa – tzv. „Matching“

Po presvedčení sa ústredného orgánu štátu pôvodu, že dieťa je osvojiteľné a boli získané potrebné súhlasy v požadovanej forme, môže byť rozhodnuté o umiestnení dieťa do konkrétnej rodiny. Ústredný orgán pritom starostlivo zváži doterajšiu výchovu dieťaťa a jeho etnický, náboženský a kultúrny pôvod. Rozhodnutie o umiestnení dieťaťa zahŕňa výber budúcich osvojiteľov zo zoznamu vhodných žiadateľov, ktorí na základe porovnania správy o osvojiteľoch a správy o dieťati, sú najvhodnejší pre splnenie potrieb dieťaťa. Nakoniec ústredný orgán rozhodne, či zamýšľané umiestnenie je v najlepšom záujme dieťaťa.[32]

Vzhľadom k tomu, že rozhodnutie o umiestnení dieťaťa u konkrétnych osvojiteľov je jedno z najdôležitejších rozhodnutí v celom adopčnom procese, je

[29] čl. 14 Dohovoru
[30] čl.15 Dohovoru
[31] čl. 15 ods. 2 Dohovoru
[32] porovnaj čl. 16 Dohovoru

v najlepšom záujme dieťaťa, aby bolo robené profesionálne, kompetentnými osobami. Nie je vhodné, aby výber dieťaťa uskutočňovali budúci osvojitelia napr. podľa fotky a to z toho dôvodu, že dieťa môže mať špecifické potreby, ktoré oni nemusia byť schopní naplniť.[33]

V súvislosti s rozhodovaním o umiestnení dieťaťa u konkrétnych osvojiteľov treba znovu pripomenúť, že kontakty medzi žiadateľmi o osvojenie a biologickými rodičmi dieťaťa sú zakázané do doby, než bolo rozhodnuté, že dieťa je osvojiteľné, MA je v najlepšom záujme dieťaťa, boli poskytnuté potrebné súhlasy, budúci osvojitelia sú vhodní a spôsobilí a dieťaťu je alebo bude povolený vstup a trvalý pobyt v prijímajúcom štáte.[34] Účelom tohto obmedzenia je vylúčenie možnosti ovplyvňovania osôb, ktorých súhlas je pre osvojenie nutný, či súkromného umiestnenia dieťaťa v rodine žiadateľov za poskytnutú odmenu.

e) Zaslanie správy o dieťati do prijímajúceho štátu

Správu o dieťati, ktorej obsahom sú informácie o totožnosti dieťaťa, osvojiteľnosti, pomeroch, z ktorých pochádza, sociálnom prostredí, rodinných pomeroch, zdravotnom stave a o akýchkoľvek zvláštnych potrebách dieťaťa, pripraví ústredný orgán akonáhle sa presvedčil o tom, že dieťa je osvojiteľné. Po rozhodnutí o umiestnení dieťaťa u konkrétnych osvojiteľov, ústredný orgán zašle správu spolu s dokladom o získaní potrebných súhlasov a dôvodmi rozhodnutia o konkrétnom umiestnení ústrednému orgánu prijímajúceho štátu.[35]

f) Akceptácia navrhovaného dieťaťa potenciálnymi osvojiteľmi

Po obdržaní návrhu konkrétneho dieťaťa a správy o ňom prostredníctvom ústredného orgánu či poverených organizácií, je budúcim osvojiteľom spravidla ponechaný určitý čas pre rozhodnutie sa o prijatí či neprijatí návrhu. Táto doba však nesmie byť príliš dlhá vzhľadom k tomu, že dieťa potrebuje trvalé umiestnenie v rodine v čo najkratšej dobe.

g) Súhlasy ústredných orgánov k osvojeniu

Ak žiadatelia súhlasia s vybraným dieťaťom, je nutné, aby ešte vyjadrili súhlas s osvojením konkrétneho dieťaťa ústredné orgány štátu prijímajúceho a štátu pôvodu.

---

[33] Hague conference on international private law. Draft Guide to Good Practice. Dostupné z : http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=3657&dtid=2 , str. 17
[34] čl. 29 Dohovoru
[35] čl. 16 ods. 2 Dohovoru

Vyjadrenie týchto súhlasov podľa čl. 17 písm. c) Dohovoru je v procese sprostredkovania osvojenia obzvlášť dôležité. Bez ich udelenia nemôže byť totiž adopcia uskutočnená. Ustanovenie čl. 17 písm. c) tvorí zlomový bod medzi procesom sprostredkovania osvojenia na jednej strane, ktorého cieľom je umiestnenie dieťaťa v rodine budúcich osvojiteľov a príprava podkladov pre rodinnoprávny akt osvojenia, teda procesom, ktorý je ťažiskom úpravy Dohovoru a vo väčšine prípadov – súdnym konaním o osvojení, ktoré končí vytvorením nových rodinnoprávnych vzťahov na strane druhej. Článok 17 písm. c) umožňuje príslušným orgánom oboch zúčastnených štátov zablokovať uskutočnenie osvojenia v prípade, že podľa práva niektorého zo zúčastnených štátov osvojeniu bránia vážne právne prekážky.

h) Povolenie k vstupu a trvalému pobytu

Po vyjadrení súhlasov žiadateľov a ústredných orgánov oboch štátov s osvojením vybraného dieťaťa, ústredné orgány štátu pôvodu a prijímajúceho štátu robia všetky potrebné kroky k tomu, aby dieťa získalo povolenie k vycestovaniu zo svojho štátu a zároveň povolenie k vstupu a trvalému pobytu v štáte osvojiteľov.[36]

i) Zverenie dieťaťa do starostlivosti potenciálnych osvojiteľov

Ak ústredný orgán štátu pôvodu overil, že budúci osvojitelia súhlasia s osvojením vybraného dieťaťa, boli udelené súhlasy ústredných orgánov k osvojeniu a dieťaťu je alebo bude povolený vstup a trvalý pobyt v prijímajúcom štáte, môže byť v štáte pôvodu rozhodnuté o zverení dieťaťa do starostlivosti budúcich osvojiteľov.[37]

j) Premiestnenie dieťaťa do prijímajúceho štátu

Po rozhodnutí v štáte pôvodu o zverení dieťaťa do starostlivosti budúcich osvojiteľov, môže dôjsť k vyzdvihnutiu dieťaťa budúcimi osvojiteľmi a jeho premiestneniu do štátu prijímajúceho. Aby sa premiestnenie dieťaťa uskutočnilo za vhodných podmienok a ak je to možné v spoločnosti osvojiteľov alebo budúcich osvojiteľov (podľa toho, či rozhodnutie o osvojení sa uskutoční v štáte pôvodu alebo v štáte prijímajúcom), je potrebná spolupráca medzi príslušnými orgánmi štátu pôvodu a prijímajúceho štátu.[38] Nadviazanie prvého kontaktu dieťaťa s budúcimi osvojiteľmi musí byť zorganizované spôsobom priateľským voči dieťaťu spolu s poskytnutím profesionálnej psychologickej pomoci. Budúci osvojitelia i dieťa by

[36] čl. 18 Dohovoru
[37] čl.17 Dohovoru
[38] porovnaj čl. 19 Dohovoru

mali byť náležite pripravení na nadviazanie prvého kontaktu ako i na zverenie do starostlivosti tak, aby bol minimalizovaný stres a trauma počas tohto obdobia.[39]

k) Vymieňanie informácií o dieťati

Ústredné orgány sa vzájomne informujú o postupe osvojenia, prípadne o priebehu skušobného umiestnenia dieťaťa v budúcej osvojiteľskej rodine i po premiestnení dieťaťa.[40] Dohovor však už neupravuje tzv. „vývojové" správy, teda správy pre orgány štátu pôvodu o vývoji dieťaťa po uskutočnení osvojenia.

V prípade, že po premiestnení dieťaťa do rodiny budúcich osvojiteľov sa osvojenie neuskutoční, kontaktuje orgán prijímajúceho štátu orgány štátu pôvodu, pred tým než bude rozhodnuté o náhradnom umiestnení dieťaťa.[41]

l) Archivácia údajov o dieťati a prístup k nim

Veľmi dôležité pri MA je, aby bolo zozbieraných a uchovaných čo najviac informácií o pôvode dieťaťa, jeho rodine a chorobopise. Všeobecná história o dieťati poskytuje vodítko k jeho alebo jej minulosti a je dôležitá pre poznanie a pochopenie jeho pôvodu, identity a kultúry a k utvoreniu a zachovaniu súkromných väzieb pre prípad, že sa dieťa vráti do krajiny pôvodu. Toto poznanie môže prispieť k psychickej vyrovnanosti dieťaťa v neskoršom živote. Chorobopis dieťaťa a jeho rodiny môže tiež poskytnúť dôležité informácie o momentálnom zdravotnom stave dieťaťa a pre klasifikáciu zdravotných problémov, ktoré by dieťa mohlo mať, buď počas detstva alebo neskôr v živote.[42] Preto čl. 30 Dohovoru stanoví, že príslušné orgány štátu okrem zaistenia ochrany informácií, ktoré majú o pôvode dieťaťa, totožnosti jeho rodičov a o zdravotnom stave, zaistia tiež, aby dieťa alebo jeho zástupca mali prístup k týmto informáciám pod vhodným vedením a v rozsahu povolenom zákonmi tohto štátu.

[39] Hague conference on international private law. Draft Guide to Good Practice. Dostupné z : http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=3657&dtid=2, str. 59
[40] čl. 20 Dohovoru
[41] čl. 21 Dohovoru
[42] Hague conference on international private law. Draft Guide to Good Practice. Dostupné z: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=3657&dtid=2, str. 17

5. Konanie o osvojení

O osvojení dieťaťa s obvyklým bydliskom v cudzine môže byť rozhodnuté buď v prijímajúcom štáte alebo v štáte pôvodu s prihliadnutím k tam platnému medzinárodnému právu súkromnému a procesnému.

5.1 Rozhodnutie o osvojení v prijímajúcom štáte (ČR)

5.1.1 Právomoc a príslušnosť

Vzhľadom k tomu, že účelom Dohovoru nie je unifikácia národných pravidiel medzinárodného práva súkromného a procesného,[43] bude treba použiť pre otázku medzinárodnej právomoci súdov ako i rozhodného práva v prípade medzinárodného osvojenia noriem v danom štáte platného medzinárodného práva súkromného a procesného.

Úprava medzinárodnej právomoci českých súdov rozhodovať o medzinárodnom osvojení vychádza v prvom rade zo ***štátnej príslušnosti osvojiteľa***,[44] prípadne osvojiteľov. Právomoc českých súdov je daná v prípade, že :

a) jediný osvojiteľ je českým občanom. Nezáleží na tom, či má bydlisko v tuzemsku alebo v zahraničí.
b) Obaja osvojujúci manželia sú českými občanmi. Česká súdna právomoc je tiež daná bez ohľadu na to, či majú bydlisko v ČR alebo v zahraničí.
c) Českým občanom je iba jeden z osvojujúcich manželov, je česká súdna právomoc daná, ak má tiež v ČR ***bydlisko***. Nestačí teda samotné české občianstvo.

Ak osvojiteľ nie je českým občanom alebo ani jeden z osvojujúcich manželov nie je českým občanom, je česká súdna právomoc daná v prípade splnenia niektorej z nasledujúcich podmienok:

[43] Explanatory report, Marg. Nr. 65
[44] viď čl. 41 ZMPS

a) Osvojiteľ alebo aspoň jeden z osvojujúcich manželov má ***pobyt*** v ČR a rozhodnutie súdu ***môže byť uznané*** v domovskom štáte osvojiteľa alebo osvojujúcich manželov.
b) Ak má osvojiteľ alebo aspoň jeden z osvojujúcich manželov v ČR ***pobyt dlhšiu dobu***.[45]

5.1.2 Rozhodné právo

Otázka rozhodného práva sa bude podľa zákona č. 97/1963 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (ďalej len „ZMPS“) taktiež primárne riadiť podľa štátnej príslušnosti osvojiteľa. [46] Osvojenie sa teda bude riadiť ***právom štátu, ktorého príslušníkom je osvojiteľ***. V prípade, že si dieťa osvojujú manželia a každý z nich má rôznu štátnu príslušnosť, musia byť splnené podmienky právnych poriadkov obidvoch manželov.[47] Toto kumulatívne použitie dvoch právnych poriadkov je odôvodnené záujmom, aby vzťah vzniknutý osvojením bol uznaný vo všetkých štátoch, v ktorých to prichádza v úvahu.[48]

ZMPS stanoví tiež výnimku oproti pravidlu základnej kolíznej normy, podľa ktorej sa namiesto inak použiteľného cudzieho právneho poriadku použije ***české právo*** v prípade, že:

- cudzí právny poriadok, ktorého by bolo treba použiť podľa vyššie uvedených pravidiel (§ 26 ods. 1 a 2 ZMPS), by osvojenie buď vôbec nedovoľoval alebo len za mimoriadne ťaživých okolností a
- osvojiteľ alebo aspoň jeden z osvojujúcich manželov žije v ČR dlhšiu dobu.[49]

Pre použitie českého práva musia byť teda splnené obidve podmienky. Čo je treba rozumieť pod pojmom „dlhšia doba“, zákon nevymedzuje. Ponecháva to súdnej praxi, aby mohla vziať v úvahu všetky okolnosti prípadu. Použitie tohto ustanovenia má byť výnimočné a podmienka dlhšej doby má zabrániť zneužívaniu tohto ustanovenia, poprípade i obchádzaniu zákona. V R 26/1987, str. 512 sa uvádza, že je to taká doba,

[45] Kučera, Z. *Mezinárodní právo soukromé.* Brno : nakladatelství Doplněk, 2001, str. 342
[46] § 26 ods. 1 ZMPS
[47] § 26 ods. 2 ZMPS
[48] Kučera, Z. *Mezinárodní právo soukromé.* Brno : nakladatelství Doplněk, 2001, str. 341
[49] § 26 ods. 3 ZMPS

ktorá sa svojim trvaním blíži úmyslu zdržiavať sa na určitom mieste trvalejšie a nielen krátko, prechodne. Pobyt tohto druhu by mal trvať dlhšie ako jeden rok.[50]

Okrem práva štátu osvojiteľa alebo právnych poriadkov štátov osvojujúcich manželov (prípadne tiež českého práva podľa § 26 ods. 3 ZMPS) sa pri osvojení uplatní i ***právo štátu, ktorého príslušníkom je dieťa***. Toto sa použije pre posúdenie, či je pre osvojenie a podobné vzťahy treba súhlas dieťaťa alebo iných osôb (rodičov, zákonných zástupcov dieťaťa) a orgánov (súdu alebo iného úradu).

Popri podmienkach stanovených rozhodným právom, ktoré treba splniť, aby mohol súd rozhodnúť o osvojení, musia byť tiež – bez ohľadu na to, ktoré právo sa pre osvojenie použije – dodržané ***základné podmienky*** stanovené ***Dohovorom***.

- Články 4 a 5 Dohovoru stanovia nasledujúce podmienky pre uskutočnenie osvojenia:

- Príslušné orgány v štáte pôvodu sa presvedčili, že dieťa je osvojiteľné, jeho umiestnenie v cudzine je v jeho záujme a boli poskytnuté požadované súhlasy rodičov a eventuálne i dieťaťa.
- Príslušné orgány v prijímajúcom štáte sa presvedčili, že žiadatelia o osvojenie sú vhodní a spôsobilí stať sa osvojiteľmi, bola im poskytnutá potrebná porada a dieťaťu bude povolený vstup a trvalý pobyt v krajine.[51]

Pritom sa predpokladá, že overenie určitých okolností, ktoré sú prednostne v kompetencii štátu pôvodu alebo prijímajúceho štátu, sa bude riadiť právom tohto štátu s prihliadnutím k pravidlám jeho medzinárodného práva súkromného. To znamená, že napr. posúdenie osvojiteľnosti dieťaťa a platnosti potrebných súhlasov sa bude riadiť podľa práva, ktoré bolo určené kolíznymi normami štátu pôvodu.[52]

- Ďalšou podmienkou, ktorú Dohovor stanoví v čl. 17 písm. c) a ktorá musí byť v prípade MA nevyhnutne splnená, je ***vyjadrenie súhlasu centrálnych úradov*** štátu pôvodu a prijímajúceho štátu s pokračovaním adopčného procesu smerom k vydaniu rozhodnutia o osvojení.

[50] Kučera, Z. *Mezinárodní právo soukromé.* Brno : nakladatelství Doplněk, 2001, str. 333
[51] Bližšie k základným podmienkam viď kapitola III. 2, str. 29
[52] Steiger, T. Das neue Recht der internationalen Adoption und Adoptionsvermittlung. Köln : Bundesanzeiger-Verl., 2002, S. 80.

Vráťme sa však ešte k právu rozhodnému pre osvojenie. Treba podotknúť, že toto právo sa neobmedzuje len na rozhodovanie o výroku vyslovujúcom osvojenie, ale bude tiež upravovať *právne účinky*, ktoré osvojenie vyvolá pre základný vzťah medzi osvojiteľom a osvojencom ale tiež voči pôvodnej rodine. Z povahy osvojenia ako založenia trvalého životného vzťahu vyplýva, že tento účinok osvojenia má byť zásadne nemenný a napr. nemôže dôjsť k jeho zrušeniu zmenou štátnej príslušnosti.

Od podmienok pre rozhodnutie o osvojení a jeho účinkov, pokiaľ ide o dôsledky pre vzťah osvojeného k pôvodnej rodine a vznik vzťahu k osvojiteľovi a jeho rodine, je treba odlišovať trvalý životný vzťah, ktorý vzniká medzi osvojencom a osvojiteľom a ktorý má povahu právneho vzťahu medzi dieťaťom a rodičom. Pre určenie rozhodného práva pre tento vzťah sa preto použije kolíznej normy § 24 ZMPS pre vzťahy medzi rodičmi a deťmi. Ide o tzv. následnú otázku. [53]

5.2 Rozhodnutie v štáte pôvodu – Uznanie a účinky v štáte prijímajúcom (všeobecne)

Konanie o medzištátne osvojenie sa pri uplatnení pravidiel v danom štáte platného medzinárodného práva súkromného môže uskutočniť buď v štáte prijímajúcom, kam bude dieťa premiestnené alebo v štáte pôvodu, v ktorom má svoj obvyklý pobyt. Mnohé štáty pôvodu povolia dieťaťu vycestovať s alebo za budúcimi osvojiteľmi len pod podmienkou, že bolo pred vycestovaním rozhodnuté o adopcii podľa práva štátu pôvodu. Ak bolo rozhodnuté o adopcii v štáte pôvodu, naskytá sa otázka, či tento cudzí právny akt bude v prijímajúcom štáte uznaný za platný a či budú takto vzniknutému osvojeniu priznané rovnaké právne účinky ako osvojeniu podľa práva štátu pôvodu.

Problémy často vznikajú v súvislosti s faktom, že hmotné právo týkajúce sa osvojenia je medzinárodne veľmi rozdielne. Táto rôznorodosť národných právnych úprav osvojenia sa týka jednak vzniku osvojenia ako aj jeho účinkov.

[53] Kučera, Z. *Mezinárodní právo soukromé.* Brno : nakladatelství Doplněk, 2001, str. 342

Osvojiteľský vzťah môže byť založený buď na základe zmluvy medzi osvojiteľom a dieťaťom (*osvojenie na základe zmluvy*) alebo – dnes prevažne – na základe rozhodnutia súdu ale úradu (*dekrétový systém*). Účinky osvojenia môžu byť zamerané na úplné vyňatie neplnoletého dieťaťa z jeho doterajších rodinnoprávnych vzťahov a jeho prijatie do novej rodiny so všetkými právami a povinnosťami – ***úplné osvojenie.***[54] Účinky osvojenia však môžu byť tiež obmedzené len na to, že dieťa, ktoré nebude úplne vyňaté zo svojej pôvodnej rodiny, nadobudne postavenie vlastného dieťaťa len v niektorých vzťahoch (rodičovská starostlivosť, výživa, meno alebo dedičské právo – ***neúplné osvojenie.***[55] V mnohých štátoch existujú obe varianty osvojenia alternatívne vedľa seba.[56]

Pre osvojiteľskú rodinu má priam existenciálny význam, aby uznanie rozhodnutia o osvojení, ktoré sa uskutočnilo v štáte pôvodu bolo platné i v štáte prijímajúcom. Okrem toho je žiadúce, aby sa účinky osvojenia uskutočneného v štáte pôvodu čo najviac blížili tým, ktoré zvyčajne vyvoláva osvojenie v prijímajúcom štáte. Ak sa adopcia výnimočne neuskutočnila v štáte pôvodu dieťaťa ale v prijímajúcom štáte, tak je naopak veľmi dôležité, aby bol tento právny akt prijímajúceho štátu uznaný za platný v štáte pôvodu ale aj v iných štátoch, pre prípad, že tam budú chcieť osvojitelia vycestovať alebo sa tam presťahovať. Otázky platnosti a rozsahu účinkov adopcie musia byť tiež zodpovedané ako predbežné otázky v prípade vyživovacích a dedičských vzťahov dieťaťa k jeho adopčným rodičom na jednej strane a k biologickým rodičom na strane druhej alebo tiež v otázke štátnej príslušnosti dieťaťa.[57]

[54] V nemeckej literatúre označované ako Volladotion alebo starke Adoption
[55] V nemeckej literatúre označované ako schwache Adoption
[56] Právny poriadok ČR pozná iba inštitút úplného osvojenie, ktoré sa delí na 2 stupne – zrušiteľné a nezrušiteľné.
[57] Bližšie k uznaniu a účinkom rozhodnutia podľa Dohovoru viď kapitola III. 3,, str. 42 a násl.

III. Niektoré vybrané otázky

1. Princíp subsidiarity

1.1 Zakotvenie v Dohovore a realizácia v praxi

Princíp subsidiarity MA vychádza *z článku 21 písm. b) DoPD*, v ktorom zmluvné štáty uznávajú, že osvojenie v cudzej krajine je možno považovať za náhradný spôsob starostlivosti o dieťa, ak dieťa nemôže byť dané do výchovy v zariadení starostlivosti o deti alebo v rodine osvojiteľa, alebo nie je možné starať sa oň iným vhodným spôsobom v krajine pôvodu.

Dohovor zakotvuje princíp subsidiarity *v preambule* nepriamo tým, že štátom pripomína potrebu prednostného prijímania opatrení umožňujúcich dieťaťu vyrastať v opatere svojej pôvodnej rodiny. Priamo je potom princíp vyjadrený tým, že zmluvné štáty uznávajú, že MA môže byť nahradená stála rodina dieťaťu, pre ktoré nemôže byť nájdená vhodná rodina v štáte jeho pôvodu.

To znamená, že príslušné orgány v štáte pôvodu sú povinné v súlade s článkom 4 písm. b) Dohovoru preskúmať možnosti umiestnenia dieťaťa v štáte pôvodu skôr než pristúpia k možnosti MA. Aby mohla byť táto požiadavka splnená, musí systém sprostredkovania MA v krajine pôvodu disponovať dostatočnými kapacitami a byť tiež prepojený na širší národný systém sociálne právnej ochrany detí, vrátane vnútroštátnych adopcií.

Princíp subsidiarity teda môže štátom pôvodu ukladať určité pozitívne *povinnosti súvisiace s rozvojom národného systému podporovania rodiny a ochrany detí*, ale tiež štátom prijímajúcim tento rozvoj podporovať. Myšlienku rozvoja podpory rodiny a ochrany detí, ktorá úzko súvisí s poskytovaním rôznych darov či príspevkov (i finančných) na podporu starostlivosti o ne, zahrňujú do svojej činnosti mnohé agentúry zaoberajúce sa MA.

Tieto dary a rôzne príspevky na podporu rozvoja sociálne právnej ochrany detí v krajine pôvodu majú na jednej strane za cieľ naplnenie princípu subsidiarity, teda

inými slovami povedané snahu o to, aby deti ostali buď v svojej pôvodnej rodine alebo aby mohlo byť o ne vhodne postarané vo vlastnom štáte, na druhej strane však môže mať táto prax nežiaduce účinky v rozpore s účelom Dohovoru a jeho článkom 32, ktorý zakazuje nepatričné zisky alebo neodôvodnené odmeny osôb činných pri osvojení.

Špeciálna komisia, ktorá sa pravidelne každé 4 roky stretáva, aby zhodnotila fungovanie Dohovoru v praxi, sa zaoberala otázkou poskytovania darov a príspevkov. Bolo podotknuté, že treba rozlišovať medzi darmi, ktoré sú niekedy požadované od budúcich osvojiteľov napr. od sirotincov, z ktorých pochádza dieťa a poplatkami, ktoré sú časťou adopčných nákladov a sú určené na príspevok rodine alebo na podporu sociálne právnej ochrany detí v krajine pôvodu. Dary na prvom mieste menované sú v rozpore s článkom 32 Dohovoru a Špeciálna komisia prijala ohľadom tejto skutočnosti nasledovné odporúčanie:
Dary orgánom zainteresovaným v adopčnom procese od budúcich osvojiteľov nesmú byť požadované, ponúkané alebo poskytované.

V súvislosti s príspevkami na podporu rodiny alebo orgánov sociálne právnej ochrany detí sa v komisii objavili rozdielne názory. Štáty v dotazníku vytvorenom Špeciálnou komisiou na jednej strane vyjadrili pochopenie pre ciele takýchto praktík a potrebu podpory programov na zlepšenie ochrany detí a najmä alternatívnej opatery v krajine pôvodu zo strany prijímajúcich štátov, avšak na druhej strane vyjadrili tiež obavy nad tým, že „tento proces robí z detí tovar, ktorý dostane ten, kto najviac zaplatí." Priama súvislosť medzi príspevkami a konkrétnymi procesom osvojenia môže vytvoriť nežiadúci stret záujmov.

Rozdielne názory na danú problematiku v Špeciálnej komisii boli medzi tými expertmi, ktorí považovali účtovanie príspevku, ktorý nesúvisí s konkrétnym osvojením za porušenie článku 32 Dohovoru a tými, ktorí pripúšťali, že takéto poplatky by mohli byť legitímnou položkou nákladov za poskytnutie adopčných služieb v krajine pôvodu, pričom považovali za dôležité, aby špeciálna komisia učinila jasné prehlásenie, týkajúce sa parametrov takýchto príspevkov.

Špeciálna komisia sa nakoniec zhodla na závere, ktorý formulovala vo svojom odporúčaní:

Je žiadúce, aby štáty pokračovali v podpore snáh krajín pôvodu zlepšiť ich národný systém ochrany detí, vrátane programov na prevenciu opúšťania detí. Avšak táto podpora nemá byť ponúkaná alebo požadovaná spôsobom, ktorý kompromituje proces MA alebo vytvára závislosť na príjmoch pochádzajúcich z MA. Rozhodnutia o umiestnení detí by nemali byť ovplyvnené výškou platieb alebo príspevkov.[58]

Na záver tejto podkapitoly treba uviesť, že princíp subsidiarity MA nie je absolútny a existujú výnimky, kedy nemusí byť dodržaný. O týchto výnimkách bude ešte v práci pojednané.[59]

1.2 Zabezpečenie princípu subsidiarity v ČR

Princíp subsidiarity sa v ČR realizuje predovšetkým snahou nájsť dieťaťu s trvalým pobytom v ČR vhodných osvojiteľov v ČR. Orgánmi kompetentnými k sprostredkovaniu osvojenia v ČR sú krajské úrady a Ministerstvo práce a sociálnych vecí (ďalej len „ministerstvo“).[60] Sprostredkovanie osvojenia sa realizuje primárne prostredníctvom krajských úradov, ktoré vedú evidenciu detí a žiadateľov vhodných stať sa osvojiteľmi.[61]

Ak krajský úrad nesprostredkuje osvojenie do 3 mesiacov od zaradenia dieťaťa do evidencie detí alebo do 12 mesiacov, odo dňa nadobudnutia právnej moci rozhodnutia o zaradení žiadateľa do evidencie žiadateľov, zašle kópiu údajov z týchto evidencií ministerstvu, ktoré pokračuje v sprostredkovaní v rámci celej republiky.[62]

Ak sa ani ministerstvu nepodarí sprostredkovať osvojenie do 3 mesiacov od zaradenia dieťaťa do evidencie detí vedenej ministerstvom alebo do 6 mesiacov od zaradenia žiadateľa do evidencie žiadateľov postúpi kópiu údajov z týchto evidencií Úradu pre zaradenie do evidencie pre sprostredkovanie osvojenia vo vzťahu k cudzine.[63]

---

[58] Hague conference on international private law. Report and conclusions of the Special commission on the practical operation of the Hague convention of 29 May 1993 on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption 28 November – 1 December 2000. Dostupné z: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=3630&dtid=2 p.25-28

[59] Bližšie viď kap. III.2.1.2, str. 30

[60] § 20 ods. 2 písm. a) ZoSPOD

[61] § 22 ZoSPOD

[62] § 22 ods. 7 ZoSPOD

[63] § 23 ods. 3 ZoSPOD

Ministerstvo vedie evidenciu detí a evidenciu žiadateľov i potom, čo postúpilo kópiu údajov z týchto evidencií Úradu. Sprostredkovanie osvojenia detí žiadateľom predaním kópií údajov z evidencie detí a osvojiteľov Úradu sa teda neskončilo. Evidencia detí a žiadateľov i naďalej slúži k vyhľadávaniu vhodných žiadateľov pre deti na území ČR a po celú dobu procesu sprostredkovania musí byť rešpektovaný princíp subsidiarity.

S postúpením údajov o žiadateľoch Úradu musia žiadatelia súhlasiť, t.j. súhlasia s tým, že pre nich bude vyhľadané vhodné dieťa, ktoré je v evidencii detí vhodných k osvojeniu z cudziny. Ak žiadatelia takýto súhlas nedali, kópia údajov z evidencie Ministerstva sa Úradu nezasiela.

V prípade evidencie detí sa kópie údajov z evidencie vedenej ministerstvom zasielajú Úradu vždy. Tým sa deťom rozšíria možnosti pre získanie kvalitných osvojiteľov zo zahraničia.[64]

2. Základné podmienky medzinárodných osvojení

Články 4 a 5 Dohovoru obsahujú niektoré základné hmotne právne a formálne podmienky, ktoré musia byť pri osvojeniach v rámci Dohovoru dodržané. V prípade, že nebol niektorý z predpokladov splnený, nesmie byť kladne rozhodnuté o adopcii.

Dohovor stanoví len základné požiadavky, ktoré musia byť bezpodmienečne splnené, pričom právo zmluvných štátov môže stanoviť ďalšie.

2.1 Povinnosti štátu pôvodu týkajúce sa dieťaťa

2.1.1 Osvojiteľnosť dieťaťa[65]

A) Presvedčenie sa o tom, že dieťa, ktoré má byť osvojené, je osvojiteľné, je jedno z najdôležitejších opatrení na ochranu najlepšieho záujmu dieťaťa pri osvojení a zároveň na boj proti opúšťaniu, predaju a obchodovaniu s deťmi. Aké podmienky

[64] Novotná, V., Průšová, L. K vybraným otázkám osvojování dětí. Praha : Linde nakladatelství, 2004, str. 98
[65] čl. 4 písm. a) Dohovoru

musia byť splnené, aby dieťa bolo osvojiteľné, sa určí podľa práva rozhodného z pohľadu štátu pôvodu.

B) Podľa právneho poriadku Českej republiky je dieťa osvojiteľné, keď jeho osvojenie právny poriadok pripúšťa alebo ako sa v praxi nesprávne hovorí, keď je dieťa „právne voľné“. Sú to najmä faktické siroty. Druhou veľkou skupinou sú „sociálne siroty“, t.j. deti, ktoré právom predvídaným spôsobom „stratili“ rodičov. Sociálnou sirotou sa môže dieťa stať udelením súhlasu k osvojeniu rodičmi, opustením dieťaťa, jeho dlhodobým umiestnením v kolektívnom zariadení, právne relevantným nezáujmom či zavrhnutia hodným jednaním voči dieťaťu, trestnou činnosťou apod. [66]

2.1.2 Zohľadnenie princípu subsidiarity a najlepšieho záujmu dieťaťa [67]

Štát pôvodu zodpovedá za zohľadnenie princípu subsidiarity, podľa ktorého sa MA môže uskutočniť, iba ak príslušné orgány štátu pôvodu po náležitom preskúmaní možností umiestnenia dieťaťa vo vlastnom štáte rozhodnú, že MA je v najlepšom záujme dieťaťa.

To znamená, že prednostne má byť dieťa umiestnené v rodine vo vlastnom štáte. Osvojené do cudziny môže byť iba ak nemôže byť pre neho nájdená vhodná rodina vo vlastnom štáte. Princíp subsidiarity má však svoje medze práve v princípe najlepšieho záujmu dieťaťa. Môže nastať situácia, v ktorej dieťa síce môže byť umiestnené do rodiny vo vlastnom štáte, avšak bude v jeho najlepšom záujme, aby bolo osvojené do druhého štátu napr. preto, že žiadatelia sú príbuzní konkrétneho dieťaťa alebo sa jedná o osvojenie detí so zvláštnym postihnutím, o ktoré nemôže byť v ich vlastnom štáte primerane postarané. [68]

[66] Bližšie viď Králíčková, Z. Kauza tzv. právne volné dítě. Právní rozhledy, 2004, č.2, str. 52 a násl.
[67] čl. 4 písm. b) Dohovoru
[68] Explanatory report, marg. nr. 121-123

2.1.3 Zohľadnenie názoru dieťaťa [69]

A) Pri adopcii musia byť zohľadnené priania a názory dieťaťa spôsobom zodpovedajúcim jeho veku a zrelosti. Tie však nie sú pre rozhodnutie o adopcii záväzné.[70]

B) Povinnosť zabezpečiť právo dieťaťa, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, ukladá zmluvným štátom článok 12 DoPD. ZOR, OSŘ a ZoSPOD rešpektujú DoPD a posúdenie schopnosti dieťaťa vyjadrovať sa k záležitostiam, ktoré sa ho dotýkajú, individualizujú, bez toho aby stanovili vekovú hranicu.

2.1.4 Náležité súhlasné vyjadrenia[71]

A) Článok 4 písmeno d) č. 1, 3 a 4 a písmeno c) č. 1 až 3 stanovia paralelné podmienky pre súhlas dieťaťa a pre súhlas biologických rodičov ako i iných osôb a inštitúcií. Článok 4 však neupravuje do akej miery sú súhlasy dieťaťa, jeho rodičov a ostatných osôb k adopcii potrebné. Nešpecifikuje ani, kto sú osobami, ktoré majú v mene dieťaťa vysloviť súhlas. Tieto otázky sú ponechané rozhodnému právu z hľadiska štátu pôvodu.

Článok 4 vyžaduje, aby boli súhlasy udelené až po poskytnutí potrebnej porady, riadnych informácií o dôsledkoch svojho súhlasu, aby boli poskytnuté *dobrovoľne*, *v zákonom požadovanej forme* a *písomne*, *bez poskytnutia úplaty*, či náhrady akéhokoľvek druhu a aby súhlas vyslovený rodičmi *nebol odvolaný*. Súhlas matky, ak je požadovaný, musí byť udelený *až po narodení dieťaťa*.

B) K osvojeniu dieťaťa je podľa platného českého práva treba súhlasu rodičov pod podmienkou, že sú zákonnými zástupcami dieťaťa,[72] prípadne poručníka, ak bol dieťaťu ustanovený. Súhlas dieťaťa je treba, iba ak je schopné posúdiť dosah

[69] čl. 4 písm. d) č. 2
[70] Steiger, T. Das neue Recht der internationalen Adoption und Adoptionsvermittlung. Köln : Bundesanzeiger-Verl., 2002, S.24 ff.
[71] Čl. 4 písm. c), písm. d) č. 1, 3 a 4
[72] § 67 ods. 1 veta 1. z.č.94/1963 Sb. o rodině

osvojenia a nebude tým zmarený účel osvojenia. K osvojeniu dieťaťa do cudziny je tiež treba súhlasu Úradu pre medzinárodnoprávnu ochranu detí.[73]

Čo sa týka ***súhlasu dieťaťa s osvojením,*** ZOR ani žiadny iný právny predpis nestanoví vekovú hranicu, od ktorej je dieťa schopné posúdiť dosah osvojenia. Ako bolo vyššie uvedené, dieťa má právo za určitých podmienok vyjadrovať svoje názory v záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, avšak jeho súhlas k osvojeniu bude treba len v obmedzenom rozsahu. Zákon totiž pripúšťa súhlas dieťaťa k osvojeniu nepožadovať a to v prípade, že by tým bol zmarený účel osvojenia. Mohlo by sa tak napríklad stať v prípade, že dieťa považuje osoby, ktoré ho vychovávajú za svojich rodičov a je vo veku, v ktorom sa dá očakávať neadekvátna reakcia neplnoletého na také zistenie, psychický otras či nežiadúce narušenie vzťahu medzi dieťaťom a budúcim osvojiteľom.[74]

Súhlas rodiča k osvojeniu jeho dieťaťa je na rozdiel od súhlasu dieťaťa samotného základnou podmienkou pre umiestnenie dieťaťa do náhradnej rodiny a jeho následného osvojenia. Je však treba zdôrazniť, že rodinnoprávny vzťah rodič – dieťa zostáva zachovaný až do právnej moci rozhodnutia o osvojení, vrátane jeho obsahu, teda i rodičovskej zodpovednosti rodičov a najmä práva rodiča odvolať svoj súhlas s osvojením a požadovať svoje dieťa späť do osobnej starostlivosti.[75]

ZOR výslovne neupravuje ako má byť súhlas rodičov dieťaťa k osvojeniu vykonaný, kde má byť udelený a kedy najskôr môže byť od rodičov prijatý. Vzhľadom k tejto skutočnosti je nutné vychádzať predovšetkým z účelu osvojenia a ďalej zo všeobecnej časti občianskeho zákonníka. (zrov. § 34 a násl. OZ).

- Súhlas k osvojeniu musí byť daný rodičom ***osobne***. Jedná sa totiž o osobnostné právo, ktoré môže vykonávať každý z rodičov len sám.
- Musí byť učinený ***slobodne a vážne***, inak je absolútne neplatný (zrov. § 37 OZ)
- Musí byť daný ***výslovne***, teda nie konkludentne.
- Musí byť vyslovený ***určito*** a ***zrozumiteľne***, teda ku konkrétnej osobe osvojiteľa a tiež k určitému druhu osvojenia (osvojenie jednoduché a nezrušiteľné)
- Súhlas ***nemožno viazať na splnenie podmienky***, ani obmedziť určením lehoty.

[73] § 67 ods. 3 ZOR
[74] Novotná, V., Průšová, L. K vybraným otázkám osvojování dětí. Praha : Linde nakladatelství, 2004, str. 55
[75] Králíčková, Z. Kauza tzv. právně volné dítě. Právní rozhledy, 2004, č.2, str. 54

- Súhlas musí byť vyslovený ***pred súdom***, ktorý rozhoduje o osvojení[76]

Súhlas k osvojeniu rodičia musia vysloviť v konaní o osvojení, ktorého sú účastníkmi za predpokladu, že neboli zbavení rodičovskej zodpovednosti, majú plnú spôsobilosť k právnym úkonom, nedali súhlas k osvojeniu vopred bez vzťahu ku konkrétnym osvojiteľom pred zahájením konania o sprostredkovaní a súd nerozhodol o tom, že ich súhlasy nie sú treba.[77]

V prípade udelenia súhlasu rodičmi dieťaťa vopred bez vzťahu ku konkrétnym osvojiteľom, pôjde o zvláštnu formu súhlasu k osvojeniu, ***tzv. blanketový súhlas.*** [78] Tento súhlas je *anonymný*, musí byť vyslovený *pred konaním o sprostredkovaní osvojenia* a vlastným konaním o osvojení. Rodičia dieťaťa teda už účastníkmi konania o osvojení nie sú. Vzhľadom k tomu, že česká právna úprava pozná dva druhy osvojenia s rôznymi právnymi následkami (osvojenie jednoduché a nezrušiteľné, so zápisom osvojenia do matriky), je nutné, aby sa rodičia vyjadrili, *k akému druhu osvojenia* súhlas vyjadrujú. Súhlas môže byť udelený *až po 6 týždňoch veku dieťaťa*, musí byť učinený *osobne* prítomným rodičom, písomne, *pred súdom alebo orgánom sociálno-právnej ochrany* detí. Tento súhlas môžu rodičia odvolať do doby, než je dieťa umiestnené na základe rozhodnutia do starostlivosti budúcich osvojiteľov.

Okrem práva rodičov vyjadriť súhlas k osvojeniu ich dieťaťa po sprostredkovaní, t.j. nájdení vhodných osvojiteľov pre dieťa kompetentnými orgánmi a práva vyjadriť súhlas vopred bez vzťahu ku konkrétnym osvojiteľom, po ktorom nasleduje proces sprostredkovania, sa môžu rodičia, ktorí sú zákonnými zástupcami dieťaťa tiež slobodne rozhodnúť, že *zveria dieťa do opatery tretej osobe* či už krátkodobo, prechodne alebo dlhodobo.

Ak rodičia dajú dieťa do opatery tretej osobe a s úmyslom sa ho vzdať a neskôr vysloviť súhlas k osvojeniu, bude sa realizovať faktická predadopčná starostlivosť, ktorá je jednou z podmienok pre vyslovenie osvojenia súdom.[79] Po uplynutí 3 mesiacov môžu záujemcovia o osvojenie podať návrh na zahájenie konania o tzv. jednoduché osvojenie, v ktorom budú rodičia účastníkmi konania a kde budú musieť

[76] Bližšie viď Králíčková, Z. Kauza tzv. právně volné dítě. Právní rozhledy, 2004, č.2, str. 54
[77] § 181 z. č. 69/2001 Sb. o. s. ř.
[78] § 68a ZOR
[79] § 69 ZOR

vysloviť svoj súhlas s osvojením. V tomto prípade pôjde o ***„priame" osvojenie*** bez akéhokoľvek sprostredkovania treťou osobou.

Česká právna úprava ráta s touto možnosťou v ZoSPOD, kde v § 20 ods. 3 písm. a) stanoví, že sprostredkovanie osvojenia sa nekoná v prípade, že rodičia dali súhlas k osvojeniu dieťaťa vopred vo vzťahu k určitým osvojiteľom alebo ak podal návrh na osvojenie manžel rodiča dieťaťa alebo pozostalý manžel po rodičovi alebo osvojiteľovi.

Predpokladom realizácie „priamej" adopcie je skutočnosť, že rodičia záujemcov o osvojenie poznajú, majú k nim dôveru, dieťa im dobrovoľne prenechajú a s osvojením vyslovia v súdnom konaní súhlas.[80]

Udelenie súhlasu rodičov s osvojením ku konkrétnym osvojiteľom možno vo všeobecnosti považovať za veľmi problematické. Je síce veľmi významne rešpektované právo biologických rodičov na určenie náhradného rodiča, avšak za určitých podmienok môže dôjsť k poškodeniu oprávnených záujmov dieťaťa. [81]

Dohovor reaguje na možnosť zneužitia „priamych" adopcií pri realizácii medzištátneho osvojenia a snaží sa im prostredníctvom ***článku 29*** zabrániť. Ten zakazuje budúcim osvojiteľom akékoľvek styky s rodičmi dieťaťa skôr než bude príslušnými orgánmi štátu pôvodu zistené, že dieťa je osvojiteľné, osvojenie do cudziny je v záujme dieťaťa, boli udelené potrebné súhlasy a orgány prijímajúceho štátu zistili, že budúci osvojitelia sú spôsobilí a vhodní stať sa osvojiteľmi.[82] Cieľom tohto článku je vylúčiť možnosť obchodovania a iných praktík, ktoré sú v rozpore s cieľmi Dohovoru. Predovšetkým má tento článok zabrániť tomu, aby rodičia udelili súhlas k osvojeniu za peniaze alebo iné protiplnenie. Článok 29 však neukladá absolútny zákaz, keďže nezakazuje styk budúcich osvojiteľov s dieťaťom predtým než vyjadrí súhlas, želania či názory. Okrem toho tiež nie sú zakázané kontakty pri osvojení v rámci jednej rodiny a za podmienok stanovených štátom pôvodu.[83]

V rámci vylúčenia možnosti obchodovania s deťmi bude na súde rozhodujúcom o osvojení ležať veľmi významná zodpovednosť spočívajúca v dôkladnom

[80] Králíčková, Z. Kauza tzv. právně volné dítě. Právní rozhledy, 2004, č.2, str. 56
[81] Novotná, V., Průšová, L. K vybraným otázkam osvojování dětí. Praha : Linde nakladatelství, 2004, str. 85
[82] čl. 4 písm. a) až c) a čl. 5 písm. a) Dohovoru
[83] Explanatory report marg. Nr. 495 - 499

preskúmaní splnenia všetkých podmienok budúcimi osvojiteľmi a dôvodov biologických rodičov, ktoré ich viedli k súhlasu s takýmto osvojením.

Veľmi dôležitú úlohu v procese osvojenia však zohráva i Úrad, ktorý je v zmysle ZoSPOD orgánom sociálno-právnej ochrany detí a na základe záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru ústredným orgánom zodpovedajúcim za proces medzinárodného osvojenia. Súd môže svojím rozhodnutím povoliť osvojenie do cudziny len pod podmienkou, že Úrad rozhodnutím udelili súhlas k tomuto osvojeniu.[84]

2.2 Povinnosti v kompetencii štátu prijímajúceho týkajúce sa potenciálnych osvojiteľov

2.2.1 Spôsobilosť a vhodnosť žiadateľov[85]

A) Príslušné orgány prijímajúceho štátu musia rozhodnúť o tom, či sú žiadatelia *vhodní*, tzn. spĺňajú všetky zákonné predpoklady a či sú *spôsobilí*, teda či spĺňajú všetky potrebné sociálno-psychologické požiadavky. Toto zistenie je však len všeobecného charakteru, bez väzby na konkrétne dieťa.[86]

V súvislosti s týmto ustanovením treba mať na zreteli čl. 29 Dohovoru, ktorý v zásade zakazuje budúcim osvojiteľom osobný či sprostredkovaný styk s rodičmi dieťaťa alebo inou osobou, ktorá má dieťa v starostlivosti, dokiaľ nebudú splnené požiadavky článku 4 písm. a) až c) a článku 5 písm. a). Cieľom tohto ustanovenia je predísť možnému ovplyvňovaniu či podplácaniu rodičov dieťaťa, aby dali súhlas k adopcii.

B) České právo stanoví pre prípad, že by si chceli osvojiť dieťa z cudziny českí občania žijúci v Čechách alebo občania inej národnosti s dlhodobým pobytom v ČR nasledovné požiadavky:

[84] § 67 ods. 3, § 63 ods. 2 ZOR a § 35 ods. 2 písm. i) ZoSPOD
[85] čl. 5 písm. a) Dohovoru
[86] Steiger, T. Das neue Recht der internationalen Adoption und Adoptionsvermittlung. Köln : Bundesanzeiger-Verl., 2002, S.24 ff.

a) neexistencia priameho alebo súrodeneckého príbuzenského pomeru

Medzi osvojiteľom a osvojencom nesmie existovať taký príbuzenský pomer, popri ktorom by osvojenie stratilo svoje opodstatnenie a javilo by sa nadbytočným. Táto požiadavka síce nie je v zákone výslovne uvedená, ale vyplýva zo samotnej podstaty osvojenia.

Všeobecne sa pokladá za nemožné osvojenie medzi príbuznými v rade priamej a medzi súrodencami. Osvojeniu dieťaťa prarodičmi by bránil vekový rozdiel, ktorý by nemohol byť považovaný za primeraný v zmysle § 65 ods.1 ZOR. V týchto prípadoch by tiež vzhľadom k právnym následkom osvojenia, t.j. vzniku príbuzenského pomeru, aký je medzi rodičmi a deťmi, došlo k závažnej deformácii rodinných vzťahov, vrátane komplikácií spojených napr. s dedičským právom. Súdna prax však pripúšťa osvojenie vzdialenejšími príbuznými ako napr. osvojenie synovca strýkom apod.[87]

b) Bezúhonnosť

Podľa českého práva sa osvojiteľmi môžu stať iba FO, ktoré zaručujú spôsobom svojho života, že osvojenie bude k prospechu dieťaťa a spoločnosti.[88] Touto podmienkou je sledovaná bezúhonnosť budúcich osvojiteľov. Súd posudzuje popri povahových rysoch, charakteru tiež i rešpektovanie základných morálnych zásad. Pri skúmaní osobných a charakterových vlastností budúcich osvojiteľov budú spravidla požadované správy z bydliska a zamestnania a ďalej tiež výpisy z registra trestov. Súd tiež sleduje, či budúci osvojiteľ žije v prvom alebo v ďalšom manželstve, dĺžku trvania manželstva, jeho priebeh apod.

c) spôsobilosť k právnym úkonom v plnom rozsahu

Osvojiteľ musí byť predovšetkým plnoletý a nesmie byť obmedzený ani zbavený spôsobilosti k právnym úkonom.[89] Rodičovská zodpovednosť totiž nenáleží tomu rodičovi, ktorý nemá spôsobilosť k právnym úkonom v plnom rozsahu.[90] Ak by

[87] Hrušáková, M. Králičková, Z. České rodinné právo. 2. opr. a dopl. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2001, str. 282 - 283
[88] § 64 ods. 1 ZOR
[89] § 64 ods. 2 ZOR
[90] § 34 ods. 2 ZOR

osvojiteľovi nemohla náležať rodičovská zodpovednosť voči osvojencovi, nemohlo by osvojenie naplniť svoj účel a cieľ.

d) zdravotný stav osvojiteľa

Podľa ZOR je súd povinný zistiť na základe lekárskeho vyšetrenia a ďalších potrebných vyšetrení zdravotný stav osvojiteľov a posúdiť, či sa neprieči účelu osvojenia a s výsledkami svojho skúmania oboznámiť osvojiteľa i zákonného zástupcu osvojenca.[91] Cieľom tejto informačnej povinnosti súdu je jednak informovať žiadateľa o osvojenie a zákonného zástupcu dieťaťa ale i zamedziť vlastnému osvojeniu v prípade, že zdravotný stav žiadateľa o osvojenie by bol značne nepriaznivý, prognóza neistá a sledovaný cieľ osvojenia tak ohrozený. Zdravotný stav osvojiteľov by mal byť taký, aby predovšetkým boli schopní nahradiť dieťaťu rodičov a vytvoriť tak dieťaťu trvalé a všestranne vyhovujúce rodinné prostredie.

e) primeraný vekový rozdiel

Vzhľadom k tomu, že účelom osvojenia je vytvoriť medzi osvojiteľom a osvojencom taký blízky citový vzťah, ako medzi rodičmi a deťmi, teda vzťah dlhodobý, v ktorom by osvojitelia plnili rodičovské povinnosti voči osvojencovi v dobe, kedy osvojenec potrebuje rodinu, riadnu výchovu a tiež materiálne zabezpečenie, zákon stanoví, že medzi osvojiteľom a osvojencom musí byť primeraný vekový rozdiel.[92] ZOR však neobsahuje presné vekové hranice. Teória a prax pod pojmom primeraný vekový rozdiel chápe taký vekový rozdiel, aký je spravidla medzi rodičmi a ich vlastnými deťmi. Podľa judikatúry súdov je možné za primeraný vekový rozdiel považovať taký vekový rozdiel, ktorý umožňuje nahliadať na osvojenca ako na prirodzené dieťa osvojiteľov – napr. Rozhodnutie NS č. 49/1976.[93]

f) osobné dispozície a motivácia osvojiteľa

Súd je tiež povinný zistiť osobné dispozície budúcich osvojiteľov a ich motiváciu k osvojeniu a posúdiť či sa neprieči účelu osvojenia. Mali by byť skúmané

[91] § 70 veta 1. ZOR
[92] § 65 ods. 1 ZOR
[93] Hrušáková, M., Králičková, Z. České rodinné právo. 2. opr. a dopl. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2001, str. 284-285

skúsenosti a schopnosti budúcich osvojiteľov v súvislosti s prijatím dieťaťa, ich očakávania a priania. V prípade, že o osvojenie žiada len jeden z manželov, mal by súd zistiť prečo sa k žiadosti nepripojí i druhý z manželov.

g) príprava na rolu osvojiteľa

Budúci osvojitelia musia byť ochotný podstúpiť prípravu k prijatiu dieťaťa do rodiny, ak okresný úrad považuje takú prípravu za účelnú.[94] Príprava prebieha najskôr odo dňa nadobudnutia právnej moci rozhodnutia o zaradení žiadateľa do evidencie žiadateľov a končí najneskôr dňom, kedy žiadateľ prevzal dieťa do svojej starostlivosti na základe sprostredkovania osvojenia.[95] V prípade, že sa bez vážneho dôvodu prípravy nezúčastnia, môžu byť vyradení krajským úradom z evidencie žiadateľov o osvojenie.[96]

Cieľom prípravy je poskytnutie informácií a pomoc pripraviť priaznivé prostredie pre vývoj zvereného dieťaťa. Môže sa stať, že do osvojiteľskej rodiny príde dieťa ovplyvnené životným štýlom svojich rodičov, ich problémami apod., dieťa precitlivelé, úzkostlivé apod. Preto by mali byť osvojitelia profesionálne pripravený riešiť krízové situácie. Podľa „metodického doporučenia k realizácii prípravy“ vypracovaného ministerstvom je možné deliť prípravu na všeobecnú a osobitú. Úvodná fáza všeobecnej prípravy začína kontaktom žiadateľa s okresným úradom ako prvým článkom v reťazci sprostredkovania osvojenia a poskytovaním základných informácií. Potom nasleduje fáza súvisiaca s odborným posúdením žiadateľa, kedy sa preberá jeho motivácia, skúsenosti a schopnosti v súvislosti s prijatím dieťaťa do rodiny, jeho očakávania a priania. Záverečnou fázou je potom realizácia prípravných kurzov. Osobitá príprava je zameraná na praktické otázky súvisiace s aktuálnym prijatím konkrétneho dieťaťa do konkrétnej rodiny.[97]

2.2.2 Poskytnutie porady žiadateľom o adopciu[98]

[94] § 21 ods. 3 písm. h) ZoSPOD
[95] § 22 ods. 5 písm. b) ZoSPOD
[96] § 24 c) ZoSPOD
[97] Hrušáková, M., Králičková, Z. České rodinné právo. 2. opr. a dopl. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2001, str. 286-287
[98] čl. 5 písm. b)

A) Povinnosťou prijímajúceho štátu je, aby budúcim osvojiteľom poskytli dostatočnú poradu v súvislosti s MA, ktorá im umožní učiniť kvalifikované rozhodnutie o tom, či chcú naďalej pokračovať v ich zámere adoptovať si dieťa z cudziny.

Ústredný orgán prijímajúceho štátu môže túto poradu zabezpečiť bezprostredne, prostredníctvom iných štátnych orgánov alebo v tomto štáte riadne poverených organizácií.[99]

B) Obecné úrady obcí s rozšírenou pôsobnosťou zaisťujú prípravu záujemcov o osvojenie, poskytujú pomoc pri rozhodovaní či vôbec žiadať o osvojenie a zároveň poskytujú potrebné informácie o deťoch vhodných k osvojeniu. Jedná sa o zložitý proces, ktorý v sebe zahŕňa poznatky niekoľkých vedných disciplín, napr. rodinného práva, psychológie, metódy sociálnej práce atd. Obecné úrady obcí s rozšírenou pôsobnosťou zaisťujú v tejto oblasti informovanosť najširšej verejnosti o problematike osvojenia.

2.2.3 Povolenie k vstupu a k trvalému pobytu dieťaťa v prijímajúcom štáte[100]

A) Toto ustanovenie je treba čítať v súvislosti s článkom 18 Dohovoru, podľa ktorého je povinnosťou ústredných orgánov oboch štátov učiniť všetky potrebné kroky, aby pre dieťa získali povolenie k vycestovaniu zo štátu pôvodu a vstupu a trvalému pobytu v prijímajúcom štáte.[101]

B) Ak by boli osvojitelia český občania, bolo by nutné v prvom rade zaistiť povolenie k vstupu dieťaťa do Českej republiky. Žiadosť o povolenie k vstupu do ČR sa podáva na zastupiteľskom úrade ČR v štáte pôvodu dieťaťa. § 53 V súlade so zákonom o pobyte cudzincov na území ČR zašle zastupiteľský orgán túto žiadosť príslušnému oddeleniu cudzineckej polície v ČR. Príslušnosť by bolo nutné určiť podľa obvyklého pobytu žiadateľov o osvojenie. Na vybavenie tejto žiadosti je v súlade s ustanovením správneho poriadku daná lehota 180 dní. V praxi neplnoleté

[99] čl. 9 písm. c) Dohovoru
[100] čl. 5 písm. c) Dohovoru
[101] Explanatory report, marg. nr. 185

dieťa vycestuje zo svojho štátu pôvodu na základe krátkodobého víza. To je udelené za účelom prevzatia povolenia k trvalému pobytu na území ČR podľa vyššie uvedeného zákona. Podkladom pre udelenie víza je rozhodnutie ústredného orgánu štátu pôvodu dieťaťa o zverení dieťaťa do predadopčnej starostlivosti žiadateľov. Cudzinec zverený do predadopčnej starostlivosti budúcich osvojiteľov rozhodnutím príslušného orgánu je oprávnený trvalo pobývať na území ČR, pod podmienkou, že aspoň jedna fyzická osoba, ktorej je cudzinec zverený do starostlivosti, je prihlásená k trvalému pobytu na území.[102] Potvrdenie o oprávnení k trvalému pobytu na území vydá cudzincovi oddelenie cudzineckej polície.[103] Oprávnenie k trvalému pobytu zaniká okamžikom nadobudnutia štátneho občianstva Českej republiky[104] – teda rozhodnutím o osvojení dieťaťa.[105]

2.3 Ďalšie podmienky osvojenia podľa českého práva

2.3.1 Predadopčná starostlivosť

Aby bolo zaistené, že osvojenie bude dieťaťu k prospechu, vyžaduje ZOR, aby bezprostredne pred rozhodnutím súdu o osvojení bolo dieťa najmenej po dobu 3 mesiacov v starostlivosti budúceho osvojiteľa, a to na jeho náklad.[106] Cieľom obligatórnej predadopčnej starostlivosti je predovšetkým snaha zákonodarcu, aby medzi budúcimi osvojiteľmi a osvojovaným dieťaťom došlo k naviazaniu vzťahu podobného vzťahu, aký je medzi rodičmi a deťmi.

Do predadopčnej starostlivosti môžu dieťa zveriť rodičia. Ak je však dieťa v ústavnej výchove z rozhodnutia súdu, učiní tak orgán sociálno-právnej ochrany detí.[107] Súhlas zákonných zástupcov s týmto opatrením nie je treba, ak sú dané podmienky stanovené v § 68 alebo § 68a ZOR.

[102] § 87 ods. 1 z. č. 326/1999 Sb., o pobytě cizinců na území České republiky
[103] § 87 ods. 3 z. č. 326/1999 Sb., o pobytě cizinců na území České republiky
[104] § 87 ods. 6 č. 3 z. č. 326/1999 Sb., o pobytě cizinců na území České republiky
[105] § 3a z. č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství ČR
[106] § 69 ZOR
[107] § 69 ods. 2 ZOR

2.4 Obchádzanie Dohovoru a zákona

Ako už bolo vyššie naznačené problematické môžu byť tzv. „priame“ osvojenia, ktoré sa uskutočňujú udelením súhlasu rodičov vo vzťahu ku konkrétnym osvojiteľom, t.j. bez sprostredkovania štátnymi orgánmi.[108] Faktom je, že zatiaľ čo vnútroštátne poriadky niektorých zmluvných štátov takéto osvojenia povoľujú – tak i právny poriadok ČR, v mnohých sú zakázané. Vzhľadom k tomu, že článok 2 Dohovoru dopadá na všetky prípady, v ktorých bolo, je alebo bude dieťa s obvyklým pobytom v jednom zmluvnom štáte premiestnené do druhého zmluvného štátu za účelom osvojenia, uplatní sa Dohovor i v prípade priameho osvojenia, ktoré bude musieť spĺňať jeho požiadavky. To znamená, že budú musieť byť splnené základné podmienky osvojenia týkajúce sa dieťaťa a osvojiteľov, ako i procesné požiadavky kapitoly štvrtej Dohovoru, vrátane vzájomného predania si správ o dieťati a osvojiteľoch a následných súhlasov ústredných orgánov oboch štátov s osvojením.[109]

V praxi niektorých štátov sa tiež vyskytujú prípady, v ktorých tehotná žena vycestuje z jedného štátu do druhého, aby tam porodila dieťa. Vzhľadom k tomu, že dieťa po narodení nie je premiestnené z jedného zmluvného štátu do druhého, nespadá táto situácia pod Dohovor. Osvojenie sa teda môže realizovať ako vnútroštátne bez ochranných opatrení, ktoré treba dodržiavať pri MA.[110]

Ďalším príkladom obchádzania zákonov a Dohovoru je uznanie otcovstva mužom, ktorý dané dieťa nesplodil.

V tejto súvislosti sa treba zamerať najmä na sprostredkovateľskú činnosť a prijať patričné opatrenia proti jej nedovoleným formám. Je predovšetkým úlohou národných právnych úprav reagovať na tieto praktiky.

Český trestný zákon obsahuje v § 216a skutkovú podstatu obchodovania s deťmi. Odstavec prvý stanoví, že kto za odmenu zverí dieťa do moci iného za účelom adopcie alebo pre iný podobný účel, bude potrestaný odňatím slobody až na tri roky alebo peňažitým trestom. Odňatím slobody na 2 roky až 8 rokov bude páchateľ

[108] viď kapitola 2.1.4, str. 32-34
[109] Hague conference on international private law. Draft Guide to Good Practice dostupný z : http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=3657&dtid=2 , str. 75
[110] Report of the special commission 2001, p. 42

potrestaný, ak spácha čin uvedený v odstavci prvom ako člen organizovanej skupiny alebo ak takýmto činom získa značný prospech. Odňatím slobody na 3 roky až 10 rokov bude páchateľ potrestaný, ak spôsobí činom uvedeným v odstavci prvom ťažkú ujmu na zdraví, smrť alebo iný zvlášť závažný následok.

3. Uznanie rozhodnutia a jeho účinky

3.1 Uznanie rozhodnutia

Článok 23 Dohovoru zaväzuje zmluvné štáty uznať zo zákona osvojenie dieťaťa uskutočnené v zmluvnom štáte v súlade s Dohovorom. To znamená, že nie je treba zvláštneho rozhodnutia alebo inej formality týkajúcej sa uznania osvojenia v prijímajúcom štáte. Predpokladom je, že príslušné orgány štátu, v ktorom bola adopcia vykonaná, vydajú *potvrdenie o* jej uskutočnení v *súlade s Dohovorom*. Táto zásada uznania osvojenia na základe zákona sa uplatní pre všetky adopcie, ktoré spadajú pod Dohovor bez ohľadu na to, či ide o osvojenie na základe právoplatného rozhodnutia alebo na základe zmluvy, o úplné alebo neúplné.

Ako *dôvod odoprenia* uznania rozhodnutia o osvojení Dohovor uznáva skutočnosť, že *adopcia je v zrejmom rozpore s verejným poriadkom štátu*, v ktorom má byť uznaná. Tento dôvod odoprenia uznania adopcie treba interpretovať zužujúcou formou výkladu a pri jeho skúmaní treba tiež prihliadnuť k najlepšiemu záujmu dieťaťa. To znamená, že právny stav založený osvojením je nutné hodnotiť predovšetkým s ohľadom na dôsledky pre dieťa. V konkrétnom prípade teda môže nastať situácia, že osvojenie zostane zachované napriek hrubému porušeniu práva. Môže sa tak stať napríklad vzhľadom k skutočnosti, že zachovanie rodinnoprávneho vzťahu medzi osvojiteľmi a dieťaťom založeného osvojením je v záujme dieťaťa.

3.2 Účinky rozhodnutia o osvojení

Skutočnosť, že jeden zmluvný štát nepozná určitú formu osvojenia, ktoré sa uskutočnilo v druhom zmluvnom štáte, nie je dôvodom k odopreniu uznania rozhodnutia o osvojení.[111] Účinky takéhoto osvojenia upravuje článok 26 Dohovoru.

Článok 26 Dohovoru upravuje *účinky* adopcie spadajúcej pod Dohovor a jej uznanie v zmluvných štátoch. Pod Dohovor spadajú len adopcie, ktoré zakladajú trvalý vzťah rodiča a dieťaťa (čl.2 ods.2) a prostredníctvom ktorých sú osvojované deti pred dovŕšením osemnásteho roku života. Z týchto skutočností vychádza i článok 26 ods.1 písm. a) a b), ktorý upravuje *vznik rodinnoprávneho vzťahu rodiča a dieťaťa* a tomu zodpovedajúcej rodičovskej zodpovednosti ako minimálny rozsah právnych účinkov každého takéhoto osvojenia, ktoré má byť uznané vo všetkých zmluvných štátoch.

Článok 26 ods. 1 písm. c) a ods. 2 obsahuje ďalšie pravidlá pre prípad „úplného" osvojenia uskutočneného v súlade s Dohovorom podľa rozhodného práva. V tomto prípade musí byť *ukončenie právneho vzťahu medzi dieťaťom a jeho biologickými rodičmi* uznané vo všetkých zmluvných štátoch. Dieťa má následne v každom zmluvnom štáte, ktorého právo pozná inštitút „úplného" osvojenia právne postavenie zodpovedajúce „úplnému" osvojeniu podľa daného práva. Podľa článku 26 ods. 3 zostáva použitie pre dieťa výhodnejších ustanovení nedotknuté. Tým je mienený prípad „neúplného" osvojenia, pričom zmluvným štátom je ponechaná voľnosť do akej miery priznajú dieťaťu voči osvojiteľom rozsiahlejšie práva ako tie, ktoré má podľa práva rozhodného pre adopciu. Dohovor pritom nestanoví za akých podmienok môžu byť „neúplnému" osvojeniu prisúdené účinky „úplného" osvojenia v zmysle ukončenia právneho vzťahu dieťaťa k svojim biologickým rodičom. Takéto úplné vyňatie dieťaťa z pôvodnej rodiny totiž nemôže byť vždy považované za výhodnejšie pre dieťa. Dohovor neobsahuje ani žiadnu zmienku o porovnaní záujmov so záujmami pôvodných rodičov, ktorí nemôžu byť vynechaní z rozhodovania o vyňatí dieťaťa z pôvodnej rodiny.

[111] Explanatory report, marg. Nr. 428

3.3 Premena neúplného osvojenia na úplné

Článok 27 v tejto súvislosti stanoví zvláštne pravidlo, ktoré povoľuje za určitých podmienok premeniť „neúplné“ osvojenie vykonané v štáte pôvodu na „úplné“ osvojenie v prijímajúcom štáte. Predpokladom pre túto zmenu formy osvojenia je, aby popri zodpovedajúcich opatrení v práve prijímajúceho štátu, boli súhlasy dieťaťa, rodičov a ostatných osôb k osvojeniu vyslovené tiež k „úplnému“ osvojeniu alebo aby tieto súhlasy boli dodatočne v tomto smere rozšírené. Ak nie je možné dodatočne získať potrebné súhlasy, pretože rodičia vyjadrili súhlas len k „neúplnému“ osvojeniu a ich pobyt nie je známy, je v zásade možné upustiť od tejto požiadavky len na základe práva použiteľného z hľadiska štátu pôvodu. Rozhodnutie o zmene formy osvojenia bude tiež uznané vo všetkých zmluvných štátoch vrátane štátu pôvodu.

3.4 Právne účinky osvojenia podľa českého práva

a) ***Medzi osvojiteľom a osvojencom vzniká taký pomer, aký je medzi rodičmi a deťmi.***[112] Hoci základom právneho vzťahu medzi osvojiteľmi a osvojencom nie je existencia pokrvného príbuzenstva, zákon o rodine s osvojením spojuje tie isté právne následky ako keby tomu tak bolo. Osvojitelia majú tiež rodičovskú zodpovednosť pri výchove dieťaťa.

b) ***Osvojenec vstupuje do rodiny osvojiteľov so všetkými právami a povinnosťami dieťaťa***. Medzi osvojencom a príbuznými osvojiteľov vzniká príbuzenský pomer, čo sa prejaví najmä v súvislosti s vyživovacími povinnosťami medzi tzv. ostatnými príbuznými a s uplatnením dedičského práva.

c) ***Práva a povinnosti osvojenca k pôvodnej rodine zanikajú.***[113] Nezaniká však biologické príbuzenstvo a preto by existovala prekážka manželstva v zmysle ustanovenia § 12 ZOR.

[112] § 63 ods. 1 ZOR
[113] § 72 ods. 1 ZOR

d) ***Osvojením dochádza zo zákona k zmene priezviska osvojovaného dieťaťa na priezvisko osvojiteľa.*** V prípade, že osvojiteľmi budú manželia, ponesie osvojované dieťa priezvisko, o ktorom manželia pri uzavretí manželstva prehlásili, že bude priezviskom ich spoločných detí.[114]

e) ***Právo zvoliť osvojencovi iné meno.*** ZOR síce nepripúšťa, aby v konaní o osvojení bolo zmenené dieťaťu meno, avšak zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, mene a priezvisku upravuje právo osvojiteľov zvoliť osvojencovi iné meno. Voľba je časovo obmedzená lehotou do 6 mesiacov od právnej moci rozsudku o osvojení. Je však stanovené, že k voľbe môže dôjsť najneskôr do dosiahnutia plnoletosti osvojenca. Formou voľby je súhlasné prehlásenie osvojiteľov pred matričným úradom.[115]

f) ***Právnou mocou rozsudku o osvojení nadobudne osvojenec štátne občianstvo Českej republiky,*** ak je aspoň jeden z osvojiteľov štátnym občanom Českej republiky.[116]

4. Tendencie unifikácie

Z hľadiska právneho vývoja v oblasti medzinárodných osvojení je Haagsky dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení posledným unifikačným dokumentom, ktorý bol v medzinárodnom spoločenstve prijatý.

Na pôde RE, EU ani OSN momentálne nie sú vyvíjané žiadne ďalšie snahy o unifikáciu v oblasti medzinárodných osvojení.

V súvislosti s prijatím Dohovoru treba poznamenať, že hoci schválenie Dohovoru bolo jednorázovou udalosťou, všetky zastúpené štáty si boli vedomé toho, že k tomu, aby Dohovor v praxi fungoval, bude treba kontinuálnej a vytrvalej snahy jednotlivcov, organizácií a vlád, priebežného vyhodnocovania fungovania Dohovoru a že najmä krajiny pôvodu budú potrebovať pomoc a asistenciu pri implementácii Dohovoru.

[114] § 71 ZOR
[115] porovnaj § 64 cit.zákona
[116] § 3a z.č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství české republiky

V tejto súvislosti spustila Stála kancelária Haagskej konferencie ***Haagsky projekt medzinárodnej spolupráce a ochrany detí,***[117] ktorého cieľom je dosiahnuť ľahšiu dostupnosť informácií o fungovaní troch dohovorov prijatých na Haagskej konferencii a to *Dohovoru o občianskoprávnych aspektoch medzinárodných únosov detí z 25. októbra 1980, Dohovoru o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodných osvojeniach z 29. mája 1993 a Dohovoru o právomoci orgánov, použiteľnom práve, uznaní, výkone a spolupráci vo veciach rodičovskej zodpovednosti a opatrení na ochranu detí z 19. októbra 1996.*

Tohto cieľa má byť dosiahnuté prostredníctvom nasledujúcich aktivít:

- založenie bilingválnej (anglicko-francúzskej) databázy súdnych rozhodnutí vydaných na základe Dohovoru o občianskoprávnych aspektoch medzinárodných únosov z roku 1980;[118]
- Rozvoj programov školenia personálu centrálnych a iných organizácií poverených vykonávaním povinností z dohovorov;
- Zvolávanie schôdzí a príprava programov pre školenia sudcov za účelom ich oboznámenia prípadne rozšírenia znalostí o fungovaní dohovorov;
- Podpora výskumu základného fungovania dohovorov s počiatočným dôrazom na zriadenie zvučného štatistického základu;
- Organizovanie miestnych a regionálnych stretnutí na podporu znalosti a chápania dohovorov;
- Výskum nových alebo zlepšených štruktúr spolupráce, ktoré by mohli zlepšiť medzinárodnoprávnu ochranu detí (napr. mediácia, medzinárodné umiestnenie detí mimo osvojenia a kontakty medzi rodičmi a deťmi);

[117] Hague conference on international private law. The Hague project for International Co-operation and the Protection of Children. [2002] dostupné z : http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=484&zoek=the%20hague%20project%20for%20international%20co-operation%20and%20the%20protection%20of%20children

[118] www.incadat.com

Záver

Hlavným cieľom Haagskeho Dohovoru o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení je, aby sa medzinárodné adopcie uskutočňovali v najlepšom záujme osvojovaných detí a pre dosiahnutie tohto cieľa Dohovor zakotvuje špeciálne opatrenia ako napr. princíp subsidiarity, zákaz diskriminácie, presvedčenie sa o osvojiteľnosti dieťaťa, ktoré má byť osvojené, náležitosti súhlasov k osvojeniu, kvalifikované posúdenie vhodnosti a spôsobilosti žiadateľov o osvojenie, poskytnutie kvalitnej porady ako i ich náležitá príprava, uchovávanie informácií o pôvode dieťaťa a umožnenie prístupu k nim, uznanie rozhodnutia o osvojení v ostatných zmluvných štátoch atď.

Dohovor nemá za cieľ byť jednotným právom o osvojení nahradzujúcim národné právne úpravy. Opatrenia, ktoré stanovuje sú len minimálnymi štandardami hmotno-právnej a procesno-právnej povahy, ktoré musia byť pri medzinárodnom osvojení dodržané, aby tak bol chránený najlepší záujem dieťa. K dosiahnutiu tohto cieľa má prispieť predovšetkým určenie orgánov kompetentných k sprostredkovaniu osvojenia do cudziny v každom zmluvnom štáte a hlavne ich koordinovaná spolupráca pri realizácii sprostredkovania.

K naplneniu najlepšie záujmu má prispieť princíp subsidiarity MA, t.j. MA má byť až druhoradým riešením v prípade, že nebolo možné zaistiť dieťaťu stabilné rodinné prostredie v jeho krajine. Najlepším záujmom dieťaťa je totiž zostať v svojej pôvodnej rodine. Ak toto dočasne nie je možné, treba sa prvotne snažiť o nápravu situácie v rodine tak, aby bola znovu zjednotená. Ak je absencia rodinného prostredia dlhodobého charakteru, bude v najlepšom záujme dieťaťa, aby bola pre neho nájdené vhodná rodina v jeho kultúrnom a jazykovom prostredí, teda vo vlastnej krajine. Iba ak nemôže byť pre dieťa po určitú dobu nájdená vhodná rodina vo vlastnom štáte, môže mu osvojenie do cudziny poskytnúť potrebné rodinné prostredie. Princíp subsidiarity však môže byť tiež princípom najlepšieho záujmu dieťaťa obmedzený. To znamená, že dieťa môže byť osvojené do cudziny napriek tomu, že by sa pre neho našla vhodná rodina i v jeho krajine pôvodu. Bude tomu tak napríklad v prípade osvojenia dieťaťa jeho príbuznými.

Naplnenie princípu subsidiarity MA však tiež predpokladá existenciu národného systému sociálne právnej ochrany detí a systému sprostredkovania osvojenia či pestúnskej starostlivosti v rámci krajiny a ich prepojenie na medzinárodný systém sprostredkovania. Dôležité sú tiež primerané lehoty pre snahu sprostredkovať dieťaťu vhodnú rodinu v jeho pôvodnej krajine. Dá sa konštatovať, že Česká republika má dobre vyvinutý a prepojený systém v tomto zmysle.

Dodržiavanie kritérií a postupov stanovených v Dohovore má pôsobiť preventívne proti zneužívaniu medzinárodných adopcií. Dohovor okrem možnosti odmietnutia udelenia súhlasu k pokračovaniu adopčného procesu ústredným orgánom štátu zodpovedným za proces sprostredkovania však neobsahuje žiadne špeciálne opatrenia na boj proti kriminálnym aspektom únosov, predaja a obchodovania s deťmi. Tieto opatrenia nespadajú pod rozsah Dohovoru a mali by byť preto upravené národným a medzinárodným trestným právom. Český trestný zákon reaguje na túto kriminálnu činnosť a upravuje skutkové podstaty trestných činov únosu a obchodovania s deťmi.

Zvýšená pozornosť by mala byť venovaná priamym osvojeniam, teda osvojeniam, pri ktorých rodičia zveria svoje dieťa konkrétnym osvojiteľom do starostlivosti, bez akéhokoľvek sprostredkovania štátom. Takéto zverenie dieťaťa do starostlivosti konkrétnej osobe české právo povoľuje, avšak je nepochybné, že tento spôsob nesie so sebou riziko kupovania, či obchodovania s deťmi. Priame osvojenia do cudziny spadajú tiež pod rozsah Dohovoru a preto musia spĺňať požiadavky ním kladené. Ústredné orgány štátu, ktoré sú zodpovedné za proces sprostredkovania osvojenia do cudziny, v Českej republike Úrad pre medzinárodnoprávnu ochranu detí, a súdy rozhodujúce o osvojení musia byť v týchto prípadoch obzvlášť ostražité.

Práca sa nezaoberá hlbšou analýzou kompetencií, kontroly či podmienkami akreditácie súkromných organizácií sprostredkúvajúcich medzinárodné osvojenia, keďže v Českej republike je touto činnosťou výlučne poverený Úrad pre medzinárodnoprávnu ochranu detí v Brne. Problematika je to však taktiež veľmi dôležitá, vzhľadom k tomu, že v zahraničí sú takéto organizácie činné a Úrad s nimi spolupracuje.

Resumé

Das Hauptziel des Haager Übereinkommens über den Schutz von Kindern und die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der internationalen Adoption ist es, die besten Interessen der Kinder bei den Auslandsadoptionen zu wahren. Um dies zu erzielen, bestimmt das Übereinkommen spezielle Maßnahmen wie z.B. Subsidiaritätsprinzip, Diskriminierungsverbot, Pflicht die Adoptionsfähigkeit des Kindes zu prüfen, Datensicherung über das Kind und die Möglichkeit des Zugangs zu den Daten für das Kind bzw. seine Adoptiveltern, Anerkennung der Adoptionsentscheidung in den anderen Vertragsstaaten usw.

Es nicht das Ziel des Übereinkommens, ein einheitliches Adoptionsrecht darzustellen, das die nationalen Regelungen ersetzen sollte. Es setzt nur minimale materiellrechtliche und prozessuale Standards, die bei einer Adoption nach Ausland eingehalten werden müssen, damit die besten Interessen des Kindes geschützt werden. Zum Erreichen dieses Ziels sollen die Bestimmung der in jedem Vertragstaat für den Adoptionsvermittlungsprozess nach Ausland verantwortlichen Organe sowie vor allem deren koordinierte Zusammenarbeit bei der Realisation der Adoptionsvermittlung beitragen.

Das Subsidiaritätsprinzip der internationalen Adoptionen ist eins der Übereinkommensinstrumente, die zu der Beibehaltung der besten Interessen des Kindes beizutragen sollen. Das heißt, dass die Adoption des Kindes nach Ausland erst dann in die Frage kommt, wenn dem Kind in seinem Herkunftsland keine geeignete Familie gefunden werden konnte. Im besten Interesse jeden Kindes ist es, in eigener Familie heranzuwachsen. Ist dies für einige Zeit nicht möglich, so soll zuerst bemüht werden, der Familie zu helfen, damit sie wieder vereint werden kann. Ist die Absenz der familiären Umgebung längerfristig, so wird es in den meisten Fällen im besten Interesse des Kindes sein, eine geeignete Familie für ihn/sie in seinem kulturellen und sprachlichen Raum, also in seinem Land, zu finden. Nur wenn es in bestimmter Zeit nicht gelingt, dem Kind eine geeignete Familie in seinem Land zu finden, kann die Adoption nach Ausland eine Lösung bieten. Das Subsidiaritätsprinzip hat jedoch seine Grenzen im Prinzip des besten Interesses des Kindes. Das heißt, dass falls es im

besten Interesse des Kindes ist, kann es nach Ausland adoptiert werden, obwohl eine geeignete Familie für ihn auch in seinem Land gefunden werden kann. Dies wird z.B. die Adoption unter Verwandten der Fall sein.

Voraussetzung für die Einhaltung des Subsidiaritätsgrundsatzes der internationalen Adoptionen ist die Existenz eines nationalen Systems des sozial-rechtlichen Kinderschutzes und des Adoptionsvermittlung- bzw. Pflegeunterbringungsvermittlungssystems, die mit dem Vermittlungssystem für die internationalen Adoptionen verknüpft sind. Sehr wichtig sind angemessene Fristen für die Suche der Adoptiveltern in dem Heimatstaat, die nicht zu lang aber auch nicht zu kurz sein dürfen. Es kann konstatiert werden, dass die Tschechische Republik in diesem Sinne über ein gut entwickeltes und gekoppeltes System verfügt.

Die Einhaltung der Kriterien und des Verfahrens, die vom Übereinkommen gesetzt werden, soll präventiv gegen die Misshandlung der internationalen Adoptionen wirken. Das Übereinkommen beinhaltet außer der Möglichkeit der Ablehnung der Zustimmungserteilung keine speziellen Maßnahmen für den Kampf gegen die kriminellen Taten der Entführung, des Kinderverkaufs und Kinderhandels. Diese Maßnahmen fallen nicht in den Bereich des Übereinkommens und sollten deshalb im internationalen und nationalen Strafrecht geregelt werden. Das tschechische Strafgesetz reagiert auf diese kriminelle Tätigkeit und regelt die Tatbestände der Entführung und des Kinderhandels.

Eine erhöhte Aufmerksamkeit sollte den privaten Adoptionen gewidmet werden, das heißt denen, bei denen die Eltern ihr Kind konkreten Adoptiveltern ohne irgendwelche Vermittlung aus der Seite des Staates anvertrauen. Das tschechische Recht kennt so eine Anvertrauung des Kindes in die Fürsorge einer Person, es ist aber zweifelslos, dass diese Art der Anvertraung des Kindes ein Risiko des Kinderhandels mit sich bringt. Private Adoptionen nach Ausland fallen auch in den Bereich des Übereinkommens und müssen deshalb die von ihm gesetzten Anforderungen erfüllen. Die zentralen Organe des Staates, die für den Adoptionsvermittlungsprozess nach Ausland verantwortlich sind, in der Tschechischen Republik Amt für den internationalrechtlichen Kinderschutz in Brno, und die über die Adoption entscheidende Gerichte müssen in diesen Fällen besonders wachsam sein.

Die Arbeit befasst sich nicht mit einer tieferen Analyse der Kompetenzen, Kontrolle oder Akreditationbedingungen für die Privatorganisationen, die die Adoptionen aus oder nach Ausland vermitteln, da in der Tschechischen Republik ausschließlich der Amt für internationalrechtlichen Kinderschutz für diese Tätigkeit kompetent ist. Diese Problematik ist jedoch auch sehr wichtig, denn im Ausland sind viele solche Organisationen tätig, mit denen das Amt zusammenarbeitet.

Zoznam Prameňov

- Bayerová, M. *Mezinárodní osvojení.* Právo a rodina, 2002, č.2
- Holub, M., Nová, H., Hyklová, J. *Zákon o rodině : komentář a předpisy související.* 7. aktualiz. a dopl. vydání. Praha : Linde, 2005
- Hrušáková, M., Králičková, Z. *České rodinné právo.* 2. opr. a dopl. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2001
- Kožená, Iva. *Podmínky mezinárodního osvojení.* Diplomová práce. Brno : Masarykova univerzita, 2005
- Kučera, Z. *Mezinárodní právo soukromé.* 6. opr. a dopl. vydání. Brno : nakladatelství Doplněk, 2004
- Králičková, Z. *Kauza tzv. právne volné dítě*. Právní rozhledy, 2004, č.2
- Králíčková, Z. *Souhlas k osvojení, přímy i blanketový jako právní úkon směřující ke změně statutu dítěte.* Náhradní rodinná péče, 2003, č.7
- Novotná, V. *Co je v zájmu dítěte?* Právo a rodina, 2001, č.3
- Novotná, V. *O osvojení.* Právo a rodina, 1999, č.3
- Novotná, V. *Osvojení nebo pěstounská péče.* Právo a rodina, 2005, č.8
- Novotná, V. *Osvojení nebo pěstounská péče.* Právo a rodina, 2005, č.9
- Novotná, V. *Osvojování ukrajinských dětí.* Právo a rodina, 2004, č.4
- Novotná, V. *Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.* Rodinné právo, 1999, č.4
- Novotná, V., Průšová, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí.* Praha : Linde, 2004
- Pokorný, M. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním : komentář*. 2. vydání. Praha : C.H.Beck, 2004
- Radvanová, S. *Jak dál v náhradní rodinné péči.* Justiční praxe, 2002, č.6
- Radvanová, S., Zuklínová, M. *Kurz rodinného práva – instituty rodinného práva.* 1.vydání. Praha : C.H.Beck, 1999
- Rozehnalová, N., Týč, V., Záleský, R. *Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého v justiční praxi.* Brno : Masarykova univerzita, 2002

Zahraničná literatúra:

- Andrea, M. *Internationales Familienrecht.* Baden-Baden : Nomos , 1998
- *Auslandsadoptionen* – (Erfahrungen – Kriterien – Handlungrichtlinien) 2. interdisciplinäre Fachtagung 24.November 1994, Österreich
- Gates, P. *The ideological attack on transracial adoption in the USA and Britain.* International Journal of Law, Policy and the Family. 1995, Vol. 9
- Golomb, E. *Adoption zwischen gesellschaftlichen Regelung und individuellen Erfahrungen*. Essen – Westarp Wissenschaften, 1992
- Hoelgaard, S. *Cultural determinants of adoption policy: a colombian case study.* International Journal of Law, Policy and the Family, 1998, Vol. 12
- Steiger, T. *Das neue Recht der internationalen Adoption und Adoptionsvermittlung*. Köln : Bundesanzeiger-Verl., 2002
- Voβ, A. *Neue Tendenzen im Adoptionsrecht der Vereinigten Staaten von Amerika.* Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, 2001

Internet:

www.coe.int

www.hcch.net :

- *Conclusions and recommendations of the second meeting of the Special Commision, 2005*
- *Draft Guide to Good Practice under the Hague Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in respect of Intercountry Adoption, Prel. Doc. No. 2 of August 2005*
- *Explanatory report on the Hague Convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption*
- *Report and conclusions of the Special commission, 2001*
- *Report of the Special Commission, 1994*
- *The Hague Project for International Co-operation and the Protection of Children, 2002*

www.umpod.cz

www.ohchr.org

www.europa.eu.int

www.iss-ssi.org

www.familyforyou.org

Právne predpisy:

- sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte, publikované v č. 104/1991 Sb. m. s.
- sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, publikované v č. 43/2000 Sb. m. s.
- sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Evropské úmluvě o osvojení dětí, publikované v č. 132/2000 Sb. m. s.
- zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v znení neskorších predpisov
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v znení neskorších predpisov
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v znení neskorších predpisov
- zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v znení neskorších predpisov
- zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství, v znení neskorších predpisov
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, v znení neskorších predpisov
- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, v znení neskorších predpisov